

SIMONAS NOREIKIS

Helsinkio universitetas

ORCID id: orcid.org/0000-0003-2895-5880

Mokslinių tyrimų kryptys: finougrų istorinė ir lyginamoji kalbotyra, onomastika.

DOI: doi.org/10.35321/all90-06

TARIAMAI FINOUGRIŠKOS KILMĖS LIETUVOS VANDENVARDŽIAI

Lithuanian Hydronyms
of Allegedly Finno-Ugric Origin

ANOTACIJA

Tyrimo tikslas – patikrinti Aleksandro Vanago ir kitų kalbininkų vykdytų Lietuvos vandenvardžių tyrimų metu nustatytą jų finougrišką kilmę lyginant vandenų vardus su panašiai skambančiais dabartiniais finougriškais apeliatyvais ir tikriniais žodžiais. Manoma, kad toks lyginimas nėra patikimas, kadangi kalbama apie galimus kalbų kontaktus, vykusius prieš 4000 metų, kuomet baltų ir finougrų kalbos turėjo kitokią fonologinę struktūrą. Dėl šios priežasties buvo atlikta lyginamų formų istorinė-fonologinė rekonstrukcija ir nustatyta, ar iš rekonstruotos finougriškos formos galėjo išsirutulioti lietuviška forma. Gavus neigiamą atsakymą, finougriškos kilmės galimybė buvo atmesta. Taip pat buvo tikrinta, ar apeliatyvas, su kuriuo lyginamas Lietuvos vandenvardis, yra vartojamas finougriškų vietovardžių daryboje (semantinis kriterijus). Neigiamo atsakymo atveju finougriškos kilmės galimybė taip pat buvo atmesta. Galiausiai buvo tikrinama lyginamojo finougriško apeliatyvo kilmė ir kai kuriais atvejais paaiškėjo, kad bendrinis žodis finougrų kalbose yra skolinys iš kitų kalbų ir atsirado vėliau negu vyko numanomi baltų ir finougrų kalbų kontaktai dabartinėje Lietuvos teritorijoje.

Pritaikius išvardintus metodus, ištyrus pateiktus vandenvardžius ir iš naujo nustačius jų etimologijas paaiškėjo, kad visos iki šiol buvusios nepatikimos. Remiantis naujausiais archeologiniais tyrimais galima teigti, kad Lietuvoje apskritai negali būti akmens amžiaus laikų finougrų substrato.

Tačiau neatmestina tai, kad Lietuvoje gali būti naujųjų laikų finougrų (vodų (krievinių)) tikrinių žodžių, kurių šio straipsnio autorius ieškos toliau studijuodamas doktorantūroje.

ESMINIAI ŽODŽIAI: finougrai, substratas, vandenvardžiai, onomastika, kalbų kontaktai.

ANNOTATION

The study aims to verify the Finno-Ugric etymology of 40 Lithuanian hydronyms suggested by Aleksandras Vanagas and other linguists comparing them to Finno-Ugric appellatives and proper names that sound similar. However, such a comparison is not suitable as the supposed contacts took place 4000 years ago when Baltic and Finno-Ugric languages had different phonological structures.

Therefore, there was made historical-phonological reconstruction of the compared forms and scrutinised if the Lithuanian form could have been developed from the reconstructed Finno-Ugric form. If the answer was negative, then the Finno-Ugric etymology was rejectable. It was also verified if the Finno-Ugric appellative to which a Lithuanian hydronym was compared was used in Finno-Ugric toponym formation. In case of a negative answer the Finno-Ugric etymology was rejectable. Finally, the etymology of the compared Finno-Ugric appellative was verified and in some cases it appeared that they were loanwords from other languages borrowed later than the supposed contacts between Balts and Finno-Ugrians took place in Lithuania.

After investigating the suggested etymologies it appeared that all of them were wrong. According to recent archaeological data it can be claimed that there cannot be Finno-Ugric substrate in Lithuania from the Stone Age.

Nevertheless, it is not excluded that in Lithuania there could be Finno-Ugric (Votic-Kreevin) proper names, which the author of the article is looking for in his PhD studies.

KEYWORDS: Finno-Ugric, substrate, hydronyms, onomastics, language contacts.

1. ĮVADAS

Straipsnis skirtas finougriškais laikomų Lietuvos vandenvardžių kritinei analizei ir publikuojamas 2018 metais Helsinkio universitete suomių kalba parašyto ir apginto magistro darbo pagrindu, siekiant supažindinti lietuvių skaitytojus su šio darbo rezultatais (Noreikis 2018).

Lietuvoje vis dar gajus įsitikinimas, kad 2000 m. pr. Kr., iki baltų atėjimo į dabartinę Lietuvos teritoriją, joje gyveno finougrai – dabartinių suomių, estų ir kitų tautų protėviai, o finougriškos kilmės vandenvardžiai yra pastarojo fakto įrodymas. Šios teorijos siūloma samprata laikoma tiek neabejotina, kad apie tai net rašoma istorijos vadovėliuose, pavyzdžiui, vadovėlyje *Laikas 7*, kuriame nurodomi konkretūs tokių vandenvardžių pavyzdžiai *Jarà, Kidè, Tilkà* (Laikas 7 2004: 37).

Įsitikinimas dėl dabartinėje Lietuvos teritorijoje gyvenusių finougrų paremtas tęstinumo teorija, pagal kurią iki virvelinės keramikos kultūros gyvenę žmonės, t. y. iki indoeuropiečių-baltų ten gyvenę šukinės keramikos kultūros atstovai,

kalbėjo finougrų kalbomis. Remdamasis šia teorija, Aleksandras Vanagas pateikė apie 40 hidronimų, kuriems pasiūlė finougrišką kilmės aiškinimą.

Pastaruoju metu tęstinumo teorija ima prarasti aktualumą, jau nebemanoma, kad finougrai gyveno dabartinėje Lietuvos teritorijoje. Archeologo Valterio Lango nuomone, baltų ir finougrų kalbų kontaktai prasidėjo dabartinėje Rusijos (į vakarus nuo Maskvos) teritorijoje, o vėliau kalbų sąveika vyko dabartinėje Latvijoje ir Estijoje (Lang 2016). Todėl, žvelgiant vien per archeologijos mokslo prizmę, galima abejoti, kad Lietuvoje galėtų būti finougriškos kilmės vandenvardžių.

Šio tyrimo tikslas – patikrinti pristatomas Lietuvos vandenvardžių finougriškas etimologijas kalbotyros požiūriu. Vanago siūlomos etimologijos turi trūkumų, kadangi pasirinktus Lietuvos vandenvardžius jis lygino su suomių, estų, karelių ir kitų finų apeliatyvais ir tikriniais žodžiais. Tyrimas buvo nepakankamas, nes tyrinėjami galimi labai seni kalbų kontaktai. Svarbu žinoti lyginamų kalbų vystymosi istoriją ir atlikti lyginamų formų rekonstrukciją.

Todėl atliktame tyrime keliami šie klausimai:

1. Ar Vanago teikiami Lietuvos vandenvardžių palyginimai su finougriškais apeliatyvais ir tikriniais žodžiais yra preciziški?
2. Ar Vanago pristatomi finougriškos kilmės vandenvardžiai yra akmens amžiaus laikų?
3. Ar Lietuvoje apskritai gali būti finougriškų vietovardžių?

Šaltiniai, kuriuose Vanagas pristato galimai finougriškus hidronimus, pateikiami straipsnio skyriuje „Analizė“.

Kai kuriuos Vanago finougriškais laikomus vandenvardžius buvo trumpai aptarę Vytautas Rimša (1995) ir Karis Arvas Liukkonenas (Liukkonen 2003), kurie ir pasiūlė baltiškos kilmės aiškinimą, kas padaryta be detalesnių komentarų konferencijų pranešimų tezėse. Todėl šio darbo tikslas – nuodugniai ištirti kiekvieną Vanago siūlomą finougriškos kilmės aiškinimo atvejį.

2. METODAI

Kaip jau buvo minėta Įvade, Vanagas Lietuvos vandenvardžiams finougriškos kilmės aiškinimus siūlė lygindamas juos su dabartiniais finougrų apeliatyvais, tačiau to nepakanka, kai kalbama apie galimus 4000 metų senumo kontaktus, kadangi tuo metu tiek baltų, tiek finougrų kalbų fonetinė išraiška buvo kitokia.

Todėl pirmasis žingsnis, kurį reikia žengti analizuojant Vanago pateiktus palyginimus – rekonstruoti lietuviško vandenvardžio prabaltišką formą bei

finougriškojo apeliatyvo ar tikrinio žodžio formą finougrų prokalbėje pasitelkiant istorinės-lyginamosios fonologijos metodą. Rezultatas gali būti toks – panašiai tariamoms žodžių formos prokalbėse būtų labai skirtingos ir galimo skolinimosi atveju jos būtų išsirutuliojusios kaip visai kitokios formos. Šį metodą skatino naudoti Antė Aikio'as Suomijos samių vietovardžių tyrimuose, kai buvo populiari neaiškios kilmės vietovardžius vertinti kaip samių kilmės lyginant juos su dabartinių samių kalbų žodžiais arba netgi nepateikiant palyginimo (Aikio 2007: 160). Jis atkreipė dėmesį į tai, kad samių prokalbės ir dabartinių samių kalbų fonologinė struktūra ženkliai skiriasi, todėl reikia atlikti istorinę-fonologinę rekonstrukciją (ten pat: 164), po kurios samių etimologija galėtų būti paneigta. Pagal analogiją šis metodas galėtų būti taikomas ir finougriškais laikomų Lietuvos vandenvardžių analizei.

Tikrinant finougriškos etimologijos tinkamumą taip pat neišleistas iš akių semantinis aspektas. Jeigu fonologiniu požiūriu kilmė įtikinama, ji nebūtinai įtikins semantiniu požiūriu. Pavyzdžiui, vietovardis yra lyginamas su finougrų apeliatyvu, kuris finougrų toponimijoje vietovardžių daryboje nevartojamas.

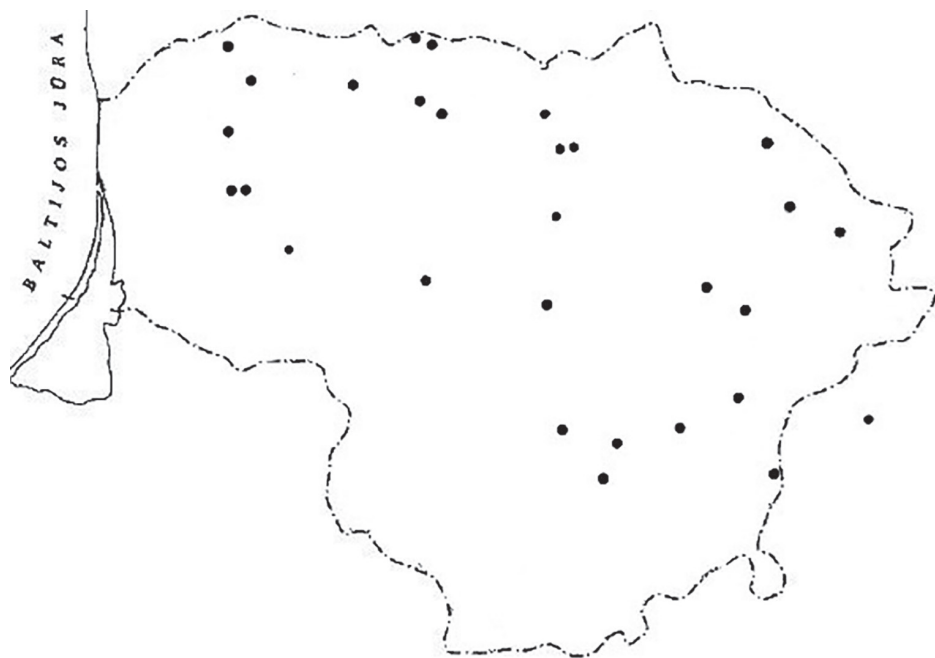
Galiausiai reikia tikrinti finougriško apeliatyvo, su kuriuo lyginamas Lietuvos vandenvardis, kilmę ir radimosi laiką. Tas apeliatyvas gali pasirodyti esąs skolinys pačiose finougrų kalbose, atsiradusiose vėliau negu finougrai galimai gyveno dabartinėje Lietuvos teritorijoje. Tuomet Lietuvos vandenvardžio finougriška etimologija chronologiniu požiūriu yra atmestina.

3. ANALIZĖ

Šioje dalyje bus analizuojami vandenvardžiai, kuriuos Vanagas ir kiti mokslininkai pristato kaip finougriškos kilmės. Vanagas juos paminėjo įvairiuose savo darbuose, iš kurių Zigmas Zinkevičius (2005: 29) sudarė, jo nuomone, labiausiai tikėtinų finiškos kilmės vandenvardžių sąrašą ir teigė, kad didžiosios dalies tų vandenvardžių finiška kilmė nekelia abejonių, tačiau nepagrindė, kodėl.

Šiame straipsnyje bus pateiktas vandenvardžių sąrašas, kurio didžioji dalis paremta anksčiau minėtu Zinkevičiaus sąrašu, tačiau į jį bus įtraukta ir daugiau vandenvardžių, kurie minimi kituose šaltiniuose. Pavyzdžiui, upėvardis *Tilkà* buvo paminėtas istorijos vadovėlyje *Laikas 7* (2004: 37). Zinkevičiaus sąrašas taip pat bus papildytas kitais Vanago (1975: 406–407) minimais vandenvardžiais.

Straipsnio antraštėse pateikiami sukirčiuoti vandenvardžiai kaip Vanago (1981) etimologiniame žodyne (jeigu hidronimai šiame šaltinyje nekirčiuojami, straipsnyje jie taip pat kirčiuojami nebus).

PAV. Labiausiai tikėtini finiškos kilmės hidronimai pagal Zinkevičių (2005: 30)

3.1. *Ilmédas* (ežeras)

Vanagas (1970: 106) nepateikia finougriškos kilmės aiškinimo, tik lygina vandenvardį su kitais lietuvių vandenų vardais, tokiais kaip *Ilma Didžioji*, *Eļmis* ir priskiria jį tam tikram tipui, kuris sudaromas priesagos *-éd-* pagalba.

Tačiau savo etimologiniame žodyne Vanagas (1981: 129) šį vandenvardį jau ima lyginti su Latvijos vietovardžiais *Ilmāde*, *Ilmede* (upė), *Ilmat* (kaimas), *Ilmātes* (pieva), *Ilmete* (kaimas), kuriuos Janis Endzelynas, savo ruožtu, lygina su Estijos vietovardžiais *Ilmat-salu*, *Ilm-soo*, *Ilma-soo* (Endzelins 1956: 359).

Fonologiniu požiūriu *Ilmédo* lyginimas su anksčiau straipsnyje nurodytais Latvijos ir Estijos vietovardžiais netinkamas, kadangi lietuviškoje vardo formoje yra ilgasis balsis *ė*, kuris pagal istorinės fonologijos dėsnius negalėjo išsirutulioti iš trumposios *e* ar *a* ir ilgosios *ā*. Kita vertus, neatmestina, kad latviškieji vandenų vardai gali turėti tą pačią šaknį, tik kitas priesagas. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad finougrių prokalbėje kirtis buvo fiksuotas pirmajame skieme-nyje, o ežero vardo *Ilmédas* kirčiuojamas antrasis skienuo.

Finų kalbų areale yra vietovardžių, kurių šaknis *Ilma-* ir jų vardas reiškia, kad vieta yra aukščiausia palyginus ją su aplink esančiais objektais (Aikio 2007: 176). Aplink *Ilmédą* yra ir kitų ežerų, tačiau topografiškai jie yra tame pačiame lygyje. Todėl nuomonė, kad *Ilmédas* gali priklausyti šiam finiškų vietovardžių tipui, atmetina.

Fonologiniu ir vietovardžių tipologijos požiūriu *Ilmédas* yra veikiau baltiškos kilmės ir sietinas su vardais *Īlma Didžioji*, *Ēl̃mis*, *Ēl̃mē* ir *Āl̃mē* (plg. lietuvių *elmėti* / *almėti* ‘lėtai tekėti’). Jame pasireiškia apofoninė *a ~ e* alternacija, paveldėta iš indoeuropiečių prokalbės (Rudzītė 1993: 135); nemažai indoeuropietiškų vandenvardžių sudaryti su šaknimi **el-* / **ol-*. Be to, lietuvių kalboje žinoma *e ~ i* alternacija (pavyzdžiui, *kēlti ~ kilti*).

3.2. *Ýmasta* (upė)

Vanagas (1981: 129–130): *Ýmasta ~ estų vietovardis Imastu vald*. Estų vietovardžių sąvade (EKNRe s. v.¹ *Imastu*, *Imavere*) aiškinama, kad toponimas gali būti susijęs su vardais **Ima*, **Immo(i)* ir suomių asmenvardžiu *Himanen* : *Himas(t)en*.

Lyginimas su estų vietovardžiais fonologiniu požiūriu yra probleminis, kadangi lietuvių upėvardžio formoje *Ymasta* yra ilgasis balsis *y*, o estų *Imastu* – trumpasis *i*. *Ýmasta* taip pat negali būti siejama su suomių *Himanen*, kadangi finų **h* (estų kalboje dažnai išnykęs) yra kilęs iš finougrų prokalbės **š*, todėl į baltų kalbas būtų patekusi forma ***Šima-* ir lietuviškas vardas būtų ***Šimasta*.

3.3. *Jarà* (upė ir ežeras), *Jarilka* (upė)

Vanagas (1981: 134) nurodo *Jarõs* upę ir ežerą, taip pat *Jarilkos* upę kaip finougriškos kilmės vandenvardžius ir sieja juos su suomių *järvi* ‘ežeras’. Vanagas (1971: 149) šią sąsają grindžia tuo, kad Latvijoje egzistuoja sudurtiniai vietovardžiai, kurių antrasis dėmuo yra *-(j)eris*, *-(j)ēris*, kilęs iš finų prokalbės **järvi*. Tačiau šis palyginimas netinkamas. Minėti Latvijos vietovardžiai yra lyvių kilmės, o patys objektai yra istorinėje lyvių apgyventoje teritorijoje Rygos įlankos pakrantėje. Vietovardžiuose pasireiškia lyvių kalbos fonologinė ypatybė – priebalsio *v* išnykimas po priebalsio *r* (finų prokalbės **järvi* > lyvių prokalbės **jārro* > Kuržemės lyvių *jōra*, Salacos lyvių *jāru*) (Kallio 2016: 46–47). Šie

¹ Čia ir toliau straipsnyje s. v. – *sub verbum* (antraštinis žodis žodyne).

pakitimai įvyko vėlai, apie XV a., o prieš tai lyvių kalbos vartosena mažai tėsiskyrė nuo estų kalbos (ten pat: 60–61). Todėl palyginimas yra netinkamas chronologiniu požiūriu, kadangi Lietuvoje galimi finougriški vandenvardžiai atsirado 2000 m. pr. Kr., lyviškos formos atsirado 3500 m. vėliau. Be to, *Jarōs* upė ir ežeras yra toli nuo lyvių gyvenamojo arealo, todėl palyginimas arealiniu-tipologiniu onomastikos požiūriu netinkamas.

Verta pastebėti, kad finų **jārvi* kilmė nėra iki galo aiški. Netgi manyta, kad šis žodis baltiškos kilmės (Nuutinen 1989); jis buvo siejamas su baltų **jaurā* (lietuvių *jūra*), kuri finų prokalbėje virto **jäwrä* (EVE s. v. *järvi*), o vėliau dėl metatezės virto **jārvi*. Sunku įsivaizduoti, kaip galimo atgalinio skolinimosi atveju iš jo galėjo išsirutulioti *Jarā*. Galiausiai vandanvardis *Jarā* kirčiuotas paskutiniame skiemenyje, kas prieštarauja finų kalbų dėsniams.

Tuo tarpu *Jarilka* veikiau yra slaviškos kilmės vandenvardis, kuris sietinas su slavų pagonių dievo vardu *Jaril(k)o*. Latvijoje esantis kaimas *Jērila* siejamas su šio dievo vardu (Būga III 639), todėl slaviškos kilmės galimybė yra kur kas įtikinamesnė.

Baigiant reikėtų pridurti, kad Vanagas (1981: 134) atkreipia dėmesį į Gustavo Leidingo pateiktus prūsų-jotvingių vietovardžius *Jarcke*, *Jara*, *Arke*, *Jarke Fliess* (Leyding 1959: 43), bet jų ryšio su *Jarā* detaliau nekommentuoja. Todėl tolimesniuose tyrimuose vertėtų patikrinti, ar *Jarā* nėra susijusi su šiais vietovardžiais.

3.4. *Kévé* (upė)

Vanagas (1975: 405): *Kévé* ~ estų *käwe* ‘greitas, veiklus’ (Wiedemann 1869: 278, 425), kadangi Kazimieras Būga (III 615) eilę latviškų vietovardžių siejo su šiuo estišku žodžiu. Būgos pateikti latviški vietovardžiai čia nebus nagrinėjami, nes jie nesusiję su straipsnio tema. Tuo tarpu *Kévé* istorinės fonologijos požiūriu negali būti siejama su estų *käwe*. Ferdinando J. Vydemano pateikta forma *käwe* yra silpnojo laipsnio forma, o dabartinėje estų kalboje vartojama forma yra *käbe* (kilmininkas *käbeda*) (EESe s. v. *käbe*). Šio žodžio forma finų prokalbėje **käpedä*, iš kurios vargu ar galėjo išsirutulioti **Kēwijā* baltų prokalbėje.

Vanagas (1981: 154) pateikė nebe finougriškos, bet latviškos kilmės aiškinimą, kuris atrodo įtikinamesnis.

3.5. *Kidė*, *Kidėlė* (upė)

Vanagas (1981: 156): *Kidė* ~ latvių apeliatyvai *ķidas*, *ķides*, *ķidi* < lyvių *kid(ūd)* ‘žuvų viduriai, žarnos; kas nors mažas, nesvarbus’; ~ estų vietovardis

Kide-maa (Endzelīns 1961: 378); ~ upėvardis *Ķidurga* ~ lyvių *kid(ūd)* (Rudzīte 1961: 185).

Pirmiausia reikia atkreipti dėmesį į Vanago pateiktus tikrinius žodžius. *Ķidurga* turi variantą *Ķidurga* su ilguoju *ī* (LGIA VD). Estijos vietovardžių duomenų bazėje (KNAB) nėra tikrinio žodžio *Kidemaa*, ten galima rasti tik *Kiidemaa* su ilguoju *ii*. Dėl to abejojama, ar upėvardis *Kidē* su anksčiau straipsnyje nurodytais Latvijos ir Estijos vietovardžiais yra tinkamai siejamas fonologiniu požiūriu.

Onomastikos požiūriu finougriška kilmė taip pat abejotina, kadangi finų vardyne nėra vietovardžių, kurių determinantas būtų lyvių *kid(ūd)* ir jo atitikmenys kitose finų kalbose, pavyzdžiui, suomių *kita* ‘ryklė, gerklė, burna’, estų *kida*, *kidu* id. ‘žiaunos’ bei suomių *kidukset* ‘žiaunos’.

Volfgangas P. Šmidas atkreipė dėmesį į tai, kad latvių *ķidas*, *ķides*, *ķidi* yra vėlyvas skolinys; jeigu jis būtų patekęs į baltų prokalbę, latviškas atitikmuo būtų **cid-*, ir paaiškino, kodėl *Kidē* gali būti lietuviškos kilmės (Schmid 1988: 165–166). Vanago etimologiniame žodyne taip pat pateikti vardai *Skidėlė*, *Skidupys* ir *Skidulys* ~ *skisti* ‘skeistis į šalis; irti; kedėti, retėti, brigzti; plisti, sklisti’, turintis sinonimą *kisti* ‘pradėti kedėti, drikti, plyšti, skarti’ (LKŽe). Šmidas šiuos žodžius lygina su kitu lietuvišku žodžiu (*s*)*keždžius*. Todėl *Kidē* pagal analogiją gali būti siejama su *kisti*. Be to, Rimša (1995: 97) mano, kad *Kidē* galėjo kilti iš veiksmazodžio *kidėnti* ‘kedenti’. Kylantis klausimas, ar lietuvių vandenvardžiai galėjo rasti iš žodžių (*s*)*kisti*, *kidėnti*, paliekamas atviras lietuvių onomastikos tyrėjams. Tačiau galima tvirtinti, kad *Kidē* nėra akmens amžiaus laikų finougrų substrato vandenvardis.

3.6. *Kiŗgas*, *Kiŗgas* (upė)

Vanagas (1981: 157): *Kiŗgas* ~ *Kerg-ozero* (~ suomių *kārki* ‘genys’, estų *kārg* ‘juodasis genys’ (Vasmer 1934: 380)); ~ *Kyrgus*’ (upė Archangelsko srityje (Čašev 2010); ~ estų *kōrge* ‘aukštas’ (Šliavas 1996: 50).

Palyginimas su suomių *kārki* galbūt tinkamas, kadangi apeliatyvas turi atitikmenų kitose finougrų kalbose (SES; UEW), tačiau galimo skolinimosi atveju labiau tikėtinas lietuviškas atitikmuo ***Keŗgas*. Šliavas (1996: 50) buvo nurodęs ir tokį upėvardžio variantą, kuris greičiausiai yra antrinė žemaitiška forma.

Palyginimas su *Kyrgus*’ yra abejotinas, kadangi jo finougriška kilmė teikiama lyginant šį upėvardį su įvairiais finougriškais apeliatyvais ir nesigilinant į jų, kaip vietovardžių, darybos, semantikos specifiką bei istorinės fonologijos dėsninumus.

Šliavo palyginimas galbūt būtų tinkamas fonologiniu požiūriu, tačiau atmes-
tinas semantiniu, kadangi upė teka per lygumas.

Šmidas atkreipė dėmesį į tai, kad upėvardis gali būti susijęs su garsažodžiu *kìrgu* (žąsų skleidžiamas garsas) ir iš jo sudarytu veiksmažodžiu *kìrgauti* (Schmid 1988: 166). Dėl šio palyginimo tinkamumo klausimas paliekamas atviras lietu-
vių onomastams.

3.7. *Kìvė*, latviškai *Ķīve* (upė)

Upė *Kìvė* teka per Lietuvos ir Latvijos teritoriją. Būga (III 229) siūlė šį upė-
vardį laikyti finiškos kilmės (plg. lyvių *kiv*, suomių *kivi* ‘akmuo’).

Latviškas atitikmuo *Ķīve* rodo vėlyvą šio vardo kilmę. Jeigu vardas būtų pa-
tekęs į baltų prokalbę, latviška forma būtų **Cive*.

Taip pat būtina atkreipti dėmesį į tai, kad tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje šis
upėvardis turi kitą variantą, kuriame šaknies balsis *y / ī* yra ilgas: lietuvių *Kyvė*
ir latvių *Ķīve*. Pastaroji forma Latvijos vietovardžių duomenų bazėje (LGIA
VD) nurodoma kaip pagrindinė, kitos upėvardžio formos – *Ķīves strauts*, *Ķīvīte*.
Ilgasis šaknies balsis neleidžia šio vardo sieti su finų **kivi*, kadangi skolinantis
šaknies balsis neilgėja. Laimutė Baluodė latvišką formą *Ķīvīte* sieja su apeliaty-
vu *ķīvīte* ‘pempė’, kuris yra per estų kalbą atėjęs skolinys iš vokiečių žemaičių
kalbos (*kiwit*) (Balode 2015: 58). Todėl jis galbūt yra *netiesioginis finizmas*, bet
tai tik prielaida.

Tačiau Vanagas (1981: 158) neatmeta ir baltiškos kilmės bei sieja su apelia-
tyvais *kývis*, *kyvýnas* ‘kirmėlytė ar koks vabalas’, *kyvýnas* ‘smulkus vandens gy-
vūnėlis, infuzorija’. Jeigu vardo forma su ilguoju balsiu yra pirminė, tai galbūt
ši sąsaja yra tinkama. Bet kokių atveju, tai atrodo įtikinamiau, negu finougriška
kilmė.

3.8. *Kōkē* (upė)

Vanagas (1975: 405) teigia, kad šio upėvardžio finougriška kilmė yra gana
abejotina. Savo etimologiniame žodyne (Vanagas 1981: 161–162) šį vandenvar-
dį jis lygina su keletu latviškų toponimų su šaknimi *Kāk-*, dalį kurių Būga (III
623) siejo su suomių *kōykky* ‘sulinkęs, kuprotas’. Istorinės fonologijos požiūriu
palyginimas su šiuo suomių apeliatyvu yra visiškai nevykęs, kadangi jo forma fi-
nų prokalbėje buvo **keükkü*, iš kurios vargu ar galėjo išsirutulioti forma **Kāk-*.
Be to, ilgas priebalsis po ilgojo skiemens atsirado vėliau nei vyko baltų ir finų

kontaktai (Junttila 2019: 35–36). Dėl šios priežasties finougriška kilmė yra vienareikšmiškai atmetina.

3.9. *Kōrubis, Kōrbis, Kōrbė* (upė)

Vanagas (1981: 162) šį upėvardį laiko neaiškios kilmės, kadangi nėra aišku, kuri forma buvo pirminė *Kōrubis* ar *Kōrbis* / *Kōrbė*. Jeigu *Kōrubis* yra vėlesnė forma, kuri atsirado su išpraustiniu *u*, tuomet forma *Korbis* / *Korbė* gali būti finougrizmas, ir gali būti sietina su Volgos baseino upės vardu *Korba* (Serebrennikov 1970: 46) bei karelių toponimais *Korba*, *Korbozero*, *Korbi-salma* ir karelių apeliatyvais *kor'b*, suomių *korpi*, vepsų *kor'b*, estų *kōrb* ‘giria, miškas’ (finų prokalbėje **korpi*). Volgos baseino upė *Korba* siejama su šiais finų kalbų apeliatyvais (Matveev 2001: 112).

Iš pirmo žvilgsnio vardo variantų *Kōrbis* / *Kōrbė* kildinimas iš finougrų kalbų gali pasirodyti įtikinamas. Tačiau lietuvių ilgasis *o* yra kilęs iš ilgojo *a* (plg. lietuvių *brolis* ~ latvių *brālis*), todėl rekonstruotos upėvardžio formos būtų **Kārubijas*, **Kārbijas*, **Kārbijā*, kurios vargu ar galėjo išsirutulioti iš finų **korpi*.

Be to, žodžio **korpi* kilmė finų kalbose nėra iki galo aiški, kadangi jis neturi aiškių atitikmenų kitose finougrų šeimos grupės kalbose (SES s. v. *korpi*). Aikio’as pateikė argumentų dėl jo finougriškos kilmės iš finougrų prokalbės ir nurodė atitikmenis kitose finougrų kalbose (Aikio 2014: 9–10), o 2023 metais etimologijų studijose (SIUE) papildė savo argumentus ir siūlomus atitikmenis. Tačiau, kokiam finougrų kalbų sluoksniui **korpi* bepriklausytų, iš jo negalėjo išsirutulioti baltų **Kārb-*.

3.10. *Kūrā* (upė)

Vanagas (1981: 173): *Kūrā* ~ vietovardžiai *Kūra* (upė), *Kūrītis* (ežeras), *Kūra-pļava* (pieva) ir *Kūr-lejas* (pieva) ~ finų kilmės latviškas žodis *kūre* ‘karosas’ (Endzelins 1961: 189; Rudzīte 1968: 184). Vanagas mano, kad *Kūrā* gali būti tos pačios kilmės. Jis taip pat priduria, kad Georgas R. Frėlichas Rytų Prūsijos upelio vardą *Kurat(graben)* sieja su estų *kurat* ‘nelabasis’ bei suomių *kurata* ‘susipurvinti, susiteršti’, *kura* ‘purvas, nešvarumai, išmatos’ (Froelich 1930: 80).

Kūrā negali būti siejama su latvių *kūre* ‘karosas’, kadangi tai yra skolinys iš pietų estų kalbos (*kogōr* ~ *kokr*) (Zeps 1962: 128), sutinkamas ribotame areale – rytų Latvijoje (Laumane 1973: 109–110), kur gyventa pietų estų. Taigi latviškas žodis buvo perimtas ne iš finų prokalbės, o iš jau susiformavusios atskiros finų

kalbos, ir yra paplitęs tik tuose latvių kalbos dialektuose, kurie ribojasi su pietų estų kalbos arealu. Todėl lietuvių *Kūra* negali būti siejama su šiuo skoliniu.

Kūrā taip pat negali būti siejama su estų *kurat* bei suomių *kurata*, *kura* (dėl šių apeliatyvų reikšmių žr. 3.9 sk.), kadangi lietuviškame vardo variante šaknies balsis *ū* yra ilgas, priešingai nei estų ir suomių žodžiuose. Todėl upėvardžio *Kūrā* siejimas su finougrų kalbomis nėra preciziškas.

Rimša (1995: 98) hidronimą *Kūrā* laiko baltišku ir sieja su žodžiu *kùrti*. Šis vandenvardžio kilmės aiškinimas straipsnyje nebus vertinamas, kadangi neatitinka vykdyto tyrimo temos.

3.11. *Kvìstē* (upė)

Vanagas (1981: 177) upėvardį laiko neaiškos kilmės, kadangi baltų vardyne nėra kitų vietovardžių su *kvist-*. Toliau, remdamasis Laurio Ketuneno nuomone, jis teigia, kad „galima tik įtarti, kad *Kvìstē* yra iš **Kivìstē*, plg. estų *Kivistiku* ‘akmenuota vieta’, *Kivistu*“ (Kettunen 1955: 222). Šį aiškinimą taip pat galima papildyti suomių vardo variantu *Kivistö*.

Tačiau finougrų prokalbėje kirtis buvo pirmajame skiemenyje, todėl, jei upėvardis būtų kilęs iš finougrų substrato, jis būtų kirčiuojamas **Kìvìstē* ir veikiau nebūtų redukuotas į *Kvìstē*.

3.12. *Lámbis* (upė)

Vanagas (1981: 179): *Lámbis* ~ finų *Lambas-Kurja*, *Lomb-ozero*, *Lambas*, suomių *lampi* ‘tvenkinys, ežeras miške’ ir teigia, kad upėvardžio ryšio su suomių *lampi* patvirtinimas yra miško vardas *Leñpiiai*. Vanagas taip pat pateikia latviškų vietovardžių pavyzdžių, kuriuos Endzelynas sieja su estų *Lamba* ar *Lambi* (Endzelins 1961: 254).

Tačiau suomių *lampi* ir jo atitikmenų kitose finų kalbose pagrindinė reikšmė nėra ‘miško ežeras’, o tiesiog ‘nedidelis vandens telkinys’ (už ežerą mažesnis), todėl miško vardo *Lempiiai* buvimas nieko neparodo.

Suomiško žodžio *lampi* kilmė nėra iki galo aiški. Aikio’as (2014a: 86) jį laiko veldiniu iš finougrų prokalbės, tačiau Liukonenas (Liukkonen 1999: 78–79) ir Lotaras Kilianas (Kilian 1986: 494) jį laiko baltišku skoliniu (plg. lietuvių *klampà*). Šiai nuomonei pritaria Petris Kallio’as (Kallio 2015: 88), tačiau asmeniškai paklaustas šio straipsnio autoriaus teigė, kad taip pat neatmeta ir Aikio’o siūlomos kilmės. Todėl upėvardis *Lámbis* negali būti sietinas su žodžiu, kurio

etimologija nėra iki galo išaiškinta ir kurio galimai baltiškos kilmės aiškinimas nėra atmetas.

3.13. *Lángas* (ežeras)

Vanagas (1975: 405): *Lángas* ~ karelių *Lango*, *Langozero* ir *Lango-ozero*, tačiau vėliau Vanagas (1981: 180) dėl finougriškos vandenvardžio kilmės abejoja ir siūlo lietuvišką etimologiją ežero vardą siedamas su apeliatyvu *lángas* ‘pelkės akis’. Lietuviška etimologija atrodo kur kas įtikinamesnė nei finougriška.

3.14. *Lōjus* (ežeras)

Vanagas (1975: 404–405): *Lōjus* ~ estų *Loju*. Lietuvių ežero vardas *Lōjus* negali būti susijęs su estų *Loju*, nes lietuvių vardas yra kilęs iš formos **Lājus*, kur ilgasis *ā* negalėjo išsirutulioti iš trumpojo *o*. Vanago (1981: 193) etimologiniame žodyne net neužsimenama apie galimą vardo *Lōjus* finougrišką kilmę, tačiau jis siejamas su kitu vandenvardžiu *Laujā* (ten pat: 182–183), kuriam siūloma indo-europietiška kilmė.

3.15. *Lōnas* (upė)

Vanagas (1981: 196): *Lōnas* ~ aiškinimas paremtas Endzelyno nurodytomis sąsajomis: latvių *Lāns* (miškas) < latvių *lānis*, *lāns* ‘kšanas; drėgna pieva; didelis, neįžengiamas miškas’ < estų tarmių *laan* (bendrinėje kalboje *laas*, plg. suomių *lansi* ‘žema, drėgna vieta’) (Endzelīns 1961: 286).

Istorinės fonologijos požiūriu suomiška forma yra archajiškesnė, o estų forma yra fonologinių pokyčių rezultatas (**lansi* > **laas* / **laane* (kilmininkas)). Estų tarmių forma *laan* yra vardininko ir kilmininko supanašėjimo rezultatas, todėl ji yra nesena. Taigi *Lōnas* negali būti akmens amžiaus laikų kilmės finougriškas vandenvardis.

Latvių *lānis*, *lāns* yra paplitęs šiaurės Latvijos pasienyje su Estija (Zeps 1962: 144) ir gana toli nuo Lietuvos. Todėl paplitimo arealo požiūriu finougriška kilmė taip pat yra atmetina.

3.16. *Lúodis* (ežeras)

Vanagas (1981: 199): *Lúodis* latvių *Luod-* ~ *luodis* ‘šiaurės vakarų vėjas’ < lyvių *luod* ‘šiaurės vakarai’ (Endzelīns 1961: 355); ~ *luode* ‘rutulys’ < estų *lood* ‘kulka’ < vidurinioji vokiečių žemaičių *lōt* (Rudzīte 1968: 187).

Latvių tarmių žodžiai *lōdis*, *lods*, *lode* ir *lodus* ‘šiaurės vakarų vėjas’ ir *lodāt* ‘pūsti iš šiaurės vakarų’ vartojamas tik Rygos įlankos pakrantės tarmėse (Zeps 1962: 149). *Luodžio* ežeras yra netoli Latvijos sienos, tačiau kitoje sienos pusėje yra Latgalos regionas, kuriame nėra finų kilmės skolinių, reiškiančių šiaurės vakarus. Lietuvių kalba turi finiškų skolinių, atėjusių per latvių kalbą, tačiau būtent šiaurės vakarus reiškiančio skolinio lietuvių kalboje nėra. Todėl ežero vardo *Lúodis* siejimas su latvių tarmių žodžiais dėl atstumo nuo jų paplitimo arealo nėra tinkamas.

Be to, žodžio *luode* kilmė finų kalbose nėra iki galo aiški. Žodis turi dvi reikšmes: ‘pasaulio tarp vakarų ir šiaurės’ ir ‘potvynis’. SES duomenimis, s. v. *luode* aiškinama taip: pirminė reikšmė gali būti ‘saulėlydžio kryptis’ arba vedinys iš veiksmazodžio **luotaa* ‘kristi, mesti, mėtytis ir pan.’. *Luode* ‘pasaulio kryptis tarp vakarų ir šiaurės’ gali būti susijęs su žodžiu *luode* ‘potvynis, užtvindymas’, kuriam siūloma germanų etimologija (**flōdi-z* ‘upelis’) (SES). Žodyne taip pat daroma prielaida, kad šie du žodžiai yra tos pačios kilmės, jeigu jų pradinė reikšmė buvo ‘vėjas, sukeliantis vandens pakilimą’. Tačiau neatmestinas jų ryšys su veiksmazodžiu *luoda* ‘semti’ (ten pat).

Jei suomių *luode* yra germaniškos kilmės, ežero vardas *Luodis* negali būti su juo susijęs. Iš finų kalbų jis būtų buvęs perimtas daug vėliau nei Lietuvos teritorijoje, kur, pasak hipotezės, gyveno finougrai.

Jei žodis yra finų kilmės, jo reikšmė atrodo nesena. EESe (s. v. *loe*) teigiama: „Į pietvakarius ar vakarus nuo finų gyvenamosios teritorijos yra pakilusi jūra, sukelianti potvynius, ir iš jos kildinama pasaulio krypties reikšmė.“ Atrodo, kad reikšmė ‘pasaulio kryptis tarp vakarų ir šiaurės’ yra antrinė. Darant prielaidą, kad žodžio *luode* forma atsirado vakarų uralų kalboje jau 2000 m. pr. m. e. (kai, remiantis prielaidomis, Lietuvos teritorijoje gyveno finougrai), lietuvių kalboje ji būtų susiformavusi kitokia. Tame kalbos vystymosi etape nebuvo ilgųjų balsių (kamieno forma būtų, ko gero, **lon-*, plg. Liuleo samių *lāknōt* ‘kilnoti’ (SES s. v. *luoda*)). Taigi galima manyti, kad tai nėra akmens amžiaus laikų finougrų substrato vandenvardis.

Taip pat ežero vardas *Lúodis* nesietinas su suomių žodžiais *luoti*, estų *lood*, nes šie yra kilę iš vidurinėsios vokiečių žemaičių kalbos (SES s. v. *luoti*), t. y. priklauso vėlyvųjų skolinių sluoksniui, todėl chronologiniu požiūriu nurodytas palyginimas nėra tinkamas.

3.17. *Naidų ežeras*

Naidų ežeras prilygintas kaimo vardui *Naidai* (Vanagas 1981: 223). Savo žodyne Vanagas (1981) nebetapatina šio vardo su estišku vardu *Noida* (Vanagas 1975: 404–405). Tai greičiausiai reiškia, kad finougriškos kilmės aiškinimo buvo atsisakyta.

3.18. *Negāščius, Nigēstis* (ežeras)

Vanagas (1981: 226) rašo, kad neaišku, kuri forma yra naujesnė. Jo nuomone, forma *Nigēstis* yra senesnė, nes istoriniame šaltinyje minima forma *Nigiest*.

Vanagas daro prielaidą, kad vandenvardžiai susiję su latviškais vietovardžiais *Nigaste, Nigastes, Nigasti*. Šios vietovės yra netoli Estijos sienos, todėl jų „estiškumas“ nėra nepagrįstas. Vardai turi priesagą *-ste* (**-nen* daugiskaitos kilmininkas), todėl jie neabejotinai yra latvių–estų adstrato vietovardžiai. Tačiau lietuviškų vardų negalima tapatinti su latviškais, nes *Nigēstis* yra pietų Lietuvoje. Taigi arealiniu-tipologiniu požiūriu toks lyginimas yra netinkamas. *Nigēstis* negali būti priesagos **-nen* vedinys. 2000 m. pr. m. e. priesagos *-nen* kitų linksnų formos nebuvo tokios, kokios jos yra dabar (pavyzdžiui, suomių *punaisen* < **punañćen* ‘raudono’) (Lehtinen 2007: 95).

Todėl istorinės fonologijos požiūriu vardas *Nigēstis* negali būti siejamas su finų vietovardžiais, sudarytais su priesaga *-nen* ~ *-sen*.

3.19. *Nevēlis* (upė)

Vanagas (1981: 229): *Nevēlis* ~ suomių *Neva, Nevajoki, Nevanjoki* (> rusų *Neva*, plg. taip pat rusų *Nevo* ‘Ladoga’, SES s. v. *neva*) ir suomių apeliatyvu *neva* ‘pelkės tipas’ (KS s. v. *neva*). Kitose finų kalbose šio apeliatyvo atitikmenų rekšmė susijusi su pelkėmis arba upėmis. Saarikivi (2006: 276) finų **neva* ir samių **ñevē* ‘nedidelis sraunus upelis’ laiko skoliniais iš nežinomos kalbos².

Kita vertus, anot Vanago, finougriškam *Nevēlio* upės vardo kilmės aiškinimui prieštarauja upės vardas *Neoljica* Slovėnijoje ir vietovardis *Nevel*. Tuo tarpu upės vardas *Nevelj* Pripetės baseine, anot Būgos (III 508, 887), yra finougriškos

² Šio straipsnio autoriaus magistro darbo vadovas Santeris Junttila asmeniškai bendraudamas pateikė informacijos dėl senųjų žodžių, kuriuose po pirmo skiemens *e* einanti *a* kitame skiemenyje yra baltiškos kilmės. Tuomet galima manyti, kad ankstyvesnės kilmės žodžiuose būtų konstatuojamas balsių vienis, o numanoma forma būtų **nevā*.

kilmės, sietinas su suomių *neva*. Kadangi šio vardo analizė nesisieja su straipsnio tema, Būgos prielaida plačiau aptariama nebus.

Grįžtant prie palyginimo su Nevos upe, atkreiptinas dėmesys į tai, kad upės vardas susiformavo vėliau nei 1350 metais pr. m. e. (Saarnisto 2003: 66), t. y. daug vėliau negu numanomas finų ir baltų suartėjimą ir susiliejimą dabartinėje Lietuvos teritorijoje 2000 m. pr. Kr., kas daro palyginimą nepagrįstą. Be to, pačiose finų kalbose ne iki galo aiški apeliatyvo **neva* kilmė palyginimą taip pat daro abejotinu.

Kur kas įtikimiau atrodo lietuviška kilmė. *Nevėlis* gali būti sudarytas su mažybine priesaga *-el-*, kuri yra produktyvus lietuvių asmenvardžių formantas. Iš apeliatyvo *naūjas* išsirutuliojo pavardės, pavyzdžiui, *Naujėlis*, *Naujūlis*. Manoma, kad iš pastarojo išsirutuliojo pavardė *Navūlis*, galbūt ir *Nevūlis* (Vanagas 1989: 312, 324). Analogiškai galėjo išsirutulioti ir *Naujėlis* > *Navėlis* ar *Nevėlis*, o aptariamas upės vardas galėjo susidaryti iš šio asmenvardžio. Todėl finougriška kilmė atmetina ir teiktina asmenvardinė lietuviška kilmė.

3.20. *Pernavà* (upė, pieva), *Pėrnokė* (ežeras)

Abiejų vardų kilmę Vanagas (1981: 254–255) laiko neaiškia. Jis bando ieškoti *Pernavos* vardo atitikmenų lietuvių ir baltarusių vietovardžiuose. Tačiau, jo nuomone, labiau tikėtina finougrų kilmė. Prie paralelių jis priskiria Latvijoje tekančios upės vardą *Peřnavā*, kurį Marta Rudzytė laiko finougrišku ir sieja jį su estų apeliatyvu *pärn* ‘liepa’ (Rudzite 1968: 189). *Pernavos* vardą ji lygina su *Pėrnokės* vardu.

Vanagas teigia, kad *Pėrnokė* išsirutuliojo iš finiško vardo **Pern-joki*. Lietuvių vandenvardžiuose priesaga *-okė* yra produktyvi, tačiau *Pėrnokės* atveju kamieno *Pern-* reikšmė neaiški. Bet kuriuo atveju, *Pėrnokė* negalėjo išsirutulioti iš formos **Pärn(V)-joki*, nes finų prokalbės *o* negalėjo išsirutulioti į baltų prokalbės *ā* (baltų prokalbėje būtų **Pernāke*). Baltų prokalbės *ā* pirmajame skiemenyje turi savo atitikmenį skoliniuose finų kalbose **a* arba **ō*, išskyrus suomių *vohla* ← baltų **āžlja-*, nes **ō* prieš priebalsių eilę negalimas.

Lietuvių hidronimuose taip pat produktyvus yra priešdėlis *per-*, tačiau vardo *Pėrnokė* negalima vertinti kaip jo vedinio, nes baltų vandenvardžiuose nesutinkama šaknis su *nok-* (baltų **nāk-* ‘ateiti’) (Vanagas 1970: 187). Vardas *Pėrnokė* nuo kitų *-okė* priesagos vedinių skiriasi tuo, kad kirtis yra pirmajame skiemenyje (kitais atvejais – priešpaskutiniame, pavyzdžiui, *Rudōkė*). *Per-* priešdėlio dariniuose kirtis paprastai būna pirmajame skiemenyje, todėl aptariamo vardo kamienas galėjo būti fonetiškai pakitęs taip, kad nebeįmanoma nustatyti jo reikšmės.

Vardas *Pernavà* yra su priesaga *-ava*, kuri dažnai sutinkama baltų vandenvardžių leksikoje (lietuvių kalboje ji dažnai keičiama naujesne forma *-uva*). Vanagas (1970: 101) rašo, kad daugelio vardų, kurie baigiasi galūnėmis *-ava* / *-uva*, kamieno reikšmė šiandien neaiški. *Pernavà* yra vienas iš jų.

Paulius Aristė rašė, kad Estijos ir Suomijos vietovardžiai *Pärn-* ir *Pern-* gali būti išnykusios nežinomos kalbos substratai (Ariste 1981: 17). Apeliatyvas *pärnä* pasitaiko tik finų kalbose (SES s. v. *pärnä*), todėl gali būti, kad tai substratinis žodis. Taigi galima daryti prielaidą, kad *Pernavà* ir *Pérnokē* nėra finougrių kilmės, bet gali būti kilę iš išnykusios kalbos substrato.

3.21. *Piladis* (upė)

Vanagas (1981: 258) etimologiniame žodyne siūlo du finougriškos kilmės aiškinimus. Pirma, Vanagas remiasi Rudzytės (Rudzite 1968: 189) ir Antuono Breidako (Breidaks 1973: 100) siūlymu aiškindamas, kad Latgalos upė *Pyldys ups* (latviška forma *Pilda*) gali būti susijusi su estų *põld* 'laukas'³. *Pyldys* pateikiamas kaip latgalių vienaskaitos moteriškosios giminės kilmininkas (žr. Leikuma 2003: 13). Tačiau Vanago pateiktas vardo *Piladis* lyginimas su latgalių *Pylda* yra netinkamas, nes pastarasis atsirado tik po estų atsikraustymo į Latgalą XIX amžiaus pradžioje (Mela 2001).

Taip pat nebūtų teisingas ir vardo *Piladis* prilyginimas estų kalbos formai *põld*. Finų prokalbėje buvo forma **pēlto*, o pats žodis yra skolinys iš germanų prokalbės (< **felþa*) 'laukas, dirva' (EVE s. v. *pelto*). Sunku rasti pagrįstą paaiškinimą, kaip iš *pelto* / *põld* < **pēlto* galėjo išsirutulioti forma *Piladis*.

Vanagas etimologiniame žodyne taip pat iškėlė hipotezę, kad *Piladis* sietinas su latviškais vietovių vardais *Pilags*, *Piladzis* ir pan. Jie yra sudaryti iš panašių finų skolinių-apeliatyvų, kurių pirminė forma yra lyvių *pīlōg* 'šermukšnis'. Šie skoliniai yra plačiai paplitę ir daugiausia randami Kuršo, Žiemgalos ir Vidžemės tarmėse (Zeps 1962: 165–166). Tačiau jų nerandama latgalių tarmėse (išskyrus kelias šnektas Vidžemės pasienyje). *Piladžio* upelis yra Pašvitinio vietovėje, kuri taip pat priklauso istorinei Žiemgalos teritorijai. Deja, nėra informacijos apie Žiemgalos teritorijoje esančius vandenvardžius, sudarytus iš žodžio *pīlōg*.

³ Nepaisant tvirtų argumentų dėl ryšio tarp *Pilda* ir *põld*, niekas nebuvo atkreipęs dėmesio į tai, kad pietų estų tarmėse vietoje germanų skolinio *põld* 'laukas' kur kas dažniau yra vartojamas finų veldinys *nurm* 'laukas, pieva', dėl ko ryšys tarp latgalių tikrinio žodžio ir estų apeliatyvo gali būti ir paneigtas. Staipsnio autorius šį klausimą sprendžia tolimesnėse doktorantūros studijose, susijusiose su Latvijos finų kilmės vietovardžiais.

Fonetinės struktūros požiūriu sunku rasti ryšį tarp vardo *Piladis* ir apeliatyvų kamienų *pilādz-*, *pilāg-*, *pīlag-*, *pilaġ-* variantų. Kamieno balsis *ī* originalo kalboje (lyvių) ir visose latvių kalbos žodžių formose visada yra ilgas. Tuo tarpu lietuvių kalboje šis balsis yra trumpas Lyvių *pīlōg* *i* tapo ilgas dėl fonologinio pokyčio **š > *h > ∅* (plg. suomių *pihlaja*, estų *pihlakas*). Ankstyvojoje finų prokalbėje šaknis buvo **pišla-*, tačiau lietuviško vardo formoje nėra š pėdsakų. Todėl vardo *Piladis* negalima sieti su jokia finų kalbos forma.

Kita vertus, *Piladis* gali būti infiksinis darinys, nes infiksas *-ad-* yra produktyvus lietuvių vandenvardžiuose. Kamienas *pil-* gali būti daiktavardžio *pilis* arba veiksmažodžio *pilti* vedinys. Iš abiejų lengvai galima sudaryti vandenvardžius, pavyzdžiui, *Pil-ėlė* < lietuvių *pilis*, *Pil-āšius* < *pilti* (Vanagas 1981: 258). Ankstesniame savo darbe Vanagas (1970: 71) vardą *Piladis* lygina su pastariaisiais vardais. Apie galimą finougrų kilmę jis užsimena tik išnašoje. Vanagas pripažįsta, kad fonetiniu požiūriu lyviškos formos ir iš jų susidariusios latviškos formos vargu ar gali būti susijusios su *Piladis*. Tačiau jis daro prielaidą, kad *Piladis* gali būti susijęs su latviškuoju vardu *Piladzis* (anot jo, tai lituanizuota forma *Piladzis*). Deja, nepaaiškina, kokia tai vietovė ir kur ji yra, kodėl garsas *i* tapo trumpas. Tuo tarpu Vanagas (1981: 258) etimologiniame žodyne rašo tik apie galimą finougrų kilmę, o paralelės su vardais *Pilėlė* ir *Pilāšius* nenurodytos, nors jos paaiškinamos plačiau. Todėl šiuo atveju linkstama pritarti baltiškajai etimologijai.

3.22. *Púožas* (ežeras)

Vanagas (1981: 268): *Púožas* ~ Latgalos dvaro vardas *Puožu-māja*. Pasak mokslininko, forma *puož-* išsirutuliojo iš formų *pāz-*, *pāž-*. Savo teiginį jis grindžia tuo, kad latgalių kalboje baltų *ā* virsta *uo*. Minėtą ežero vardą jis lygina su kitais latvių vietovardžiais, pavyzdžiui, *Pāze* (pieva), *Pāzis* (3 skirtingi objektai) ir *Pāzs*, *Pāžupe* (upė), kurie sudaryti iš latvių žodžio *pāzis* < *pāž* 'uola' (Vanagas žodį *pāž* pažymėjo kaip suomišką, nors iš tiesų tai yra Vydemano *Estų-vokiečių kalbų žodyne* užrašyta forma *pāž*, suomių kalboje taisyklinga forma yra *paasi* (Wiedemann 1869: 858). Žodžio *pāzis* paplitimas latvių kalbos tarmėse nėra didelis, jis vartojamas tik Livonijos (Vidžemės) tarmėse (Zeps 1962: 160). Vanago minimos *Pāz-*, *Pāž-* vietovės yra Kurše (LGIA VD).

Puožas ir *Puožu-māja* yra skirtingose istorinėse vietovėse. *Púožo* ežero teritorijoje nėra uolų, todėl siejimas su finų **paasi* yra semantiškai nepagrįstas. Be to, suomių *paasi* ir jo atitikmenys kitose finų kalbose laikomi germaniškos kilmės (< **spāda*, EEs s. v. *paas*). Darant prielaidą, kad finougrai gyveno Lietuvoje iki baltų atsikraustymo, jie tikriausiai neturėjo žodžio **paasi*, kuris

yra palyginus neseniai pasiskolintas, į Suomijos teritoriją patekęs po to, kai finougrai tariamai apsigyveno Lietuvoje. Lietuvių kalboje fonetinės raidos atvejis **paasi* > **puož-* neįmanomas (ypač **s* > **ž*). Vanagas vardą *Puožas* siejo su nese-nomis finų kalbų formomis, kurios yra savarankiškos fonetinės raidos rezultatas. Aikio'as pažymi, kad vardus reikėtų lyginti ne su dabartinėmis formomis, o su rekonstruotomis (Aikio 2007: 164). Žodžio *paasi* palyginimas su ankstesne for-ma **spāda* rodo, kad *Púožas* su jomis nesusijęs. Todėl galima daryti išvadą, kad *Púožas* nėra akmens amžiaus laikų finougrų substrato vietovardis.

3.23. *Robatà, Robātē* (upė)

Vanagas (1981: 279) teigia, kad šis upėvardis greičiausiai yra finougrizmas ir lygina jį su Latvijos hidronimu *Rabbat-Esser*, siejamu su lyvių ir estų *raba* 'pelkė', lyvių *rabat-suo* 'pelkė', *rapa-suo* 'klampi pelkė'.

Estų *raba* yra skolinys iš senovės skandinavų kalbų (EESe s. v. *raba*). Skoliniai iš skandinavų kalbų pateko į finų kalbas tik III–VIII a. (Kallio 2015: 26), todėl chronologiniu požiūriu teigti, kad *Robatà* yra akmens amžiaus laikų substrato finougrų hidronimas, negalima.

Vanagas užsimena, kad Vladimiras N. Toporovas siūlo kitokį kilmės aiškinimą, bet detalai jos neaprašo (Toporov 1977: 84). Pirminiame šaltinyje matyti, kad šis mokslininkas siūlo indoeuropietišką kilmę. Toporovo prielaidos patikra nesisieja su šio straipsnio tema, todėl ateityje į ją atkreipti dėmesį siūloma ki-tiems tyrėjams.

3.24. *Rujà* (upė)

Vanagas (1981: 283): *Rujà* ~ latviški vietovardžiai *Rūja, Rūjupe, Rūjas*, ku-riuos Būga (III 617) laiko finougrizmais. Pasak Vanago, finougriškąją kilmę taip pat patvirtina ir latvių upėvardis *Ruoja*, prūsų *Rogys, Royenn, Roigen* < **Rōjis* (**Rōja-*), latvių *rāja* 'supuvęs, netekęs rūdymo vanduo' bei kašubų *raja* 'bala, purvas, pelkė'. Du pastarieji apeliatyvai buvo laikomi finougriškos kilmės, plg. suomių *ruoja* 'liūnas, bala', estų *roe* 'liūnijos, klampynės, dumblina tėkmė' (Bednarczuk 1976: 51), tačiau Santeris Junttila, grįsdamas istorinės fonologijos dėsniais, šią prielaidą atmeta (Junttila 2015: 20). Vėliau ir pats Vanagas (1981: 283) reiškė abejones dėl upėvardžio *Rujà* ryšio su latviškais vietovardžiais *rūj-*, kadangi lietuvių upės vardo forma su trumpuoju šaknies balsiu *u*. Manant, kad jo įžvalga teisinga, upėvardžio *Rujà* finougriška kilmė yra atmetama.

Suomių *ruoja* forma finų prokalbėje buvo **rooja*, o ilgasis šaknies balsis yra vėlyvas reiškinys. Finougrų prokalbėje šio žodžio forma galėjo būti **rowaja* / **roŋaja* / **royaja* (straipsnio autoriaus asmeninio pokalbio su A. Aikio'u duomenimis), todėl taip pat anksčiau paminėti latvių, prūsų ir kašubų apeliatyvai ir tikriniai žodžiai vargu ar gali būti finougriškos kilmės.

3.25. *Sikià* (upė)

Vanagas teigia, kad upėvardis *Sikià* (*Sýkē*) sietinas su lietuvių apeliatyvais *sýkas*, *sýkis*, kurie buvo laikomi finiškais skoliniais, plg. suomių *siika* (Vanagas 1975: 404–405). Tačiau pačiose finų kalbose *siika* laikomas germanų skoliniu, o lietuvių apeliatyvų *sýkas*, *sýkis* ryšys su finų ir germanų žodžiais nėra aiškus (LÄGLOS III 231), todėl *Sikià* negali būti akmens amžiaus laikų finougrų substrato vandenvardis.

3.26. *Suosà* (upė)

Vanagas (1981: 320): *Suosà* ~ karelių *Suasjärvi*. Šiaurės Suomijoje (Enontekiö) yra trys ežerai, pavadinti *Suasjärvi*. Vanagas nepaneigia ir baltiškosios etimologijos bei pateikia palyginimą, pavyzdžiui, su žodžiu *saūsas* ir kitais lietuviškais apeliatyvais, kas atrodo įtikinamiau. Ežerai, vadinami *Suasjärvi*, yra toli nuo Lietuvos, todėl arealiniu-tipologiniu požiūriu jie negali būti siejami su *Suosa*. Be to, *Suasjärvi* yra, ko gero, **Sukās-* / **Suŭās-* silpnojo laipnsnio forma.

3.27. *Šakšỹs* (ežeras), *Šakšēlė* (upė)

Vanagas (1981: 324–325) šių vandenvardžių kilmę laiko neaiškia. Jis nemi-
ni, kad dažnesnė vardo *Šakšỹs* forma yra *Šekšỹs* (TLE IV 167). Būga (III 627) šį vardą priskiria lietuvių ir latvių *šakš(t)-* / *šekš(t)-* vandenvardžių grupei. Jie siejami su apeliatyvais lietuvių *šėkštis* 'lenktais nagais medinės šakės su užgaliu užpakalyje pelams semti' ir *šiekšta* 'žemėje ilgai gulėjęs ar vandenyje mirkstantis išvirtusio medžio kamienas su kelmu' (LKŽe).

Vanagas taip pat daro prielaidą, kad ežero vardas *Šakšỹs* yra finougrų kilmės. Jis lygina vandenvardį su Evgenijaus M. Pospelovo pateiktais vandenų vardais: *Šokšos* ežeras *Mokšos* upės baseine ir devynios *Šokšos* upės, kurių baseinas driekiasi nuo Onegos ežero iki Mezenės Archangelsko srityje (Pospelov 1970:

99–100). Pospelovas taip pat mini tokius vandens telkinių geografinius pavadinimus kaip marių *šokš* ‘upės atšaka’ ir mansių *šoš* ‘maža upė, upelis’. Toliau straipsnyje tikrinama, ar Vanago aprašomos paralelės su Pospelovo pateiktomis prielinksninėmis konstrukcijomis ir apeliatyvais yra teisingos.

Marių *šokš* yra kilęs iš Uralo prokalbės **soja-* kamieno (UEW s. v. **soja*), o *-kš-* yra priesaga. Kitose Uralo šeimos kalbose ši forma panaši į Uralo prokalbės formą ir vartojama be priesagos. Jos atitikmens finų kalboje nėra. Mansių *šoš* nėra **soja* atitikmuo. Teisingas atitikmuo, pavyzdžiui, šiaurės mansių kalboje yra *tajt*. Žodžio *šoš* pirminė forma **čoč*, nes mansių **š* išsirutuliojo iš **č* (Sammallahti 1988: 511–512). Todėl čia minimi mansių ir marių apeliatyvai dėl fonetinių priežasčių negali būti siejami su prabaltiška forma **šakš-* / **šekš-*.

Istorinės fonologijos požiūriu galima atvesti *Šakšys* ~ *Šekšys* ryšį su minėtais finougrų apeliatyvais. Galiausiai reikėtų pridurti, kad *a* ~ *e* kaita baltų žodžiuose yra dažnas reiškinys. Dėl šių priežasčių vardą galima laikyti baltišku.

3.28. *Šiladis* (upė)

Vanagas (1981: 331) remiasi Juozo Šliavo (1970: 263) hipoteze, kad **šilad-* yra kilęs iš formos **šild-* dėl vietinėje tarmėje populiarios anaptiksės ir kad jo kilmės šaltinis yra lyvių žodis *silda* ‘tiltas’. Vanagas taip pat atsižvelgė į Šildos upės vardą Karelijoje (Vasmer 1934: 36). Jis atkreipė dėmesį ir į tai, kad lyvių *silda* yra baltiškas žodis finų kalbose: baltų **tiltas* > suomių *silta* ‘tiltas’ (Thomsen 1890: 98).

Šilda šiuo atveju nėra tinkamas pavyzdys, nes tai karelių vandenvardis, sudarytas iš apeliatyvo *šilda* ‘tiltas’, kuriame pasireiškia *s* > *š* kaita, būdinga karelių kalbai, tačiau ji reprezentuoja ne tokį jau seną reiškinį. Taigi palyginimas su šia forma nėra tinkamas fonologinio vystymosi chronologiniu požiūriu pavyzdys.

Lyvių *silda*, kaip ir prieš tai minėtoji karelių *šilda*, kilusi iš finų **silta* ir yra baltų skolinys. Net jeigu būtų įvykęs grįžtamasis skolinimasis, mažai tikėtina, kad galėjo įvykti *s* > *š* kaita. Todėl lyginimas su finų **silta* vediniais netinkamas.

Vandenvardis *Piladis* tariamas labai panašiai kaip *Šiladis* ir turi priesagą *-ad-*, kuri yra produktyvi lietuvių vandenvardžiuose. Vanago (1970: 72) knygoje, skirtoje lietuvių hidronimų struktūroms, *Šiladis* minimas kaip vienas iš vardo, sudaryto su šia priesaga, pavyzdžių. Savo etimologiniame žodyne (1981: 331) Vanagas pateikia tik galimus finougrų kalbos atitikmenis. Tačiau vardas gali būti padarytas iš žodžio *šilas* (Rimša 1995: 98). Iš jo yra susidarę daug įvairių kitų vardų (pavyzdžiui, upės vardas *Šil-upis*, ežerų vardai *Šil-ežeris* ar *Šilas*), todėl *Šiladis* gali priklausyti tai pačiai grupei, taigi baltiška etimologija skamba įtikinamiau.

3.29. *Šuojà* (upė), *Suojà* (upė) ir *Suojys* (ežeras)

Pasak Vanago (1981: 320, 336), šis žodis gali būti finougrų kilmės, o jo atitikmenys dabartinėse finų kalbose taip pat galėtų būti *Šuo*, *Šuo-jarvi*, *Šuo-ozero*, *Šuojū* (pastarąjį Vanagas siūlo laikyti suomišku). Vanago pateikti vardai iš tiesų yra karelių kalbos žodžių formos, kuriose finų *s* pakito į *š*.

Minėti vardai susiję su karelių *šuo* arba suomių *suo*. Tačiau vardas *Šuojū* lieka neaiškus, nes skamba ne suomiškai. Spėjama, kad tai karelių kalbos žodžio forma, kurioje taip pat įvyko *s > š* ir *a > u* pokyčiai. Suomiška forma būtų **Suoja*. Straipsnio autoriaus pokalbio su finougrų vardyno tyrėju Pauliu Rahkonenu metu šiam vandenvardžiui buvo pasiūlytas samių kilmės aiškinimas. Vanago palyginimai nėra patikimi todėl, kad jo siūlomuose finiškuose atitikmenyse š yra antrinis garsas. Taigi, fonetiniu-istoriniu požiūriu neįmanoma, kad vardas *Šuojà* būtų susijęs su karelių vardais. Žodžio *suo* fonetinė struktūra taip pat kito: suomių *suo* < vėlyvoji finų prokalbė **soo* < ankstyvoji suomių prokalbė **soyi* / **toyi* (Saarikivi 2006: 269–270). Sunku įsivaizduoti, kaip baltiškiosios formos galėjo išsirutulioti iš ankstyvųjų suomiškų formų. Kita vertus, Aristė nurodo, kad finų **soo* gali būti paleoeuropietiško substrato žodis (Ariste 1971: 256). Lieka neaišku, ar lietuviški vardai su juo susiję.

Vanagas (1981: 320) ežero vardą *Suojys* ir upėvardį *Suojà* sieja su karelių *Suo-järvi* ir suomių *suo* ‘pelkė’. Šių vardų etimologinę analizę galima vykdyti taip pat, kaip ir anksčiau straipsnyje minėto vardo *Šuojà* atveju.

Vanagas (1981: 320) remiasi Būga (I 523), kuris aiškina latvių vardo *Suoja* etimologiją. Jo lietuviškas atitikmuo būtų *Šuojà*. Pasak Būgos, latvių *Suoja* ir lietuvių *Šuojà* gali būti susiję su jotvingių kalbos žodžiu **sōjā* (reikšmė nenurodyta), iš kurio tikriausiai išsirutuliojo lenkiškas ežero vardas *Sajno* < slavų **Sajbno* < jotvingių **Sōjīnan* (**Sōjā* + *-in-* + *-an*).

Vanagas (1988: 47) atkreipė dėmesį į tai, kad kai kuriuos šiaurės Lietuvos vandenvardžius galima paaiškinti vakarų baltų gyvenamajame areale pasitaikančiais vardais (pavyzdžiui, *Dabikinė* šiaurės Lietuvoje tikriausiai sietina su senosios prūsų kalbos žodžiu *debican* ‘didelis’). Dėl šios priežasties Būgos aiškinimas atrodo įtikinamas.

Baltiškasis etimologinis vardo *Šuojà* aiškinimas atrodo pagrįstas dėl anksčiau nurodytų priežasčių. Tuo tarpu vardo *Suojà* etimologija lieka neaiški, tačiau vardo siejimas su finų apeliatyvais ir tikriniais žodžiais fonetiniu požiūriu atrodo netinkamas.

3.30. *Tarañdė* (upė)

Vanagas (1981: 340) ją lygina su Latvijos upe, kurios lyviškas vardas yra *Terland* (Rudzite 1968: 192). Valentinas Kiparskis šį vardą laiko finougrišku ir tapatina jį su suomių *Tyrvântö*, lyvių *tõõra* ‘derva’ ir estų *Tõrvandi küla* (Kiparsky 1939: 236). Palyginimas lietuvių *Tarañdė* ~ lyvių *Terland* chronologiniu požiūriu yra netinkamas. Jei Kiparskio palyginimas teisingas, tai fonetinė lyvių vardo forma yra tikrai visai nesena. Lyvių kalboje *v* po priebalsio pradėjo nykti, pasak Petrio Kallio’o, tik XV a. pabaigoje (Kallio 2016: 46–47, 60–61). Tarandė yra toli nuo baltų ir lyvių kalbų kontaktų arealo, todėl šis upėvardis negali būti vertinamas kaip finougrų substrato vardas.

Vanagas (1975: 405) vardą *Tarañdė* taip pat siejo su šiaurės vakarų Rusijos upių vardu *Taranda*. Tikslī upės vieta nenustatyta (Maradudina 1965: 11). Jis taip pat remiasi Būgos (III 621) pateiktais latviškais vietovardžiais su afiksų *-nd-* (plg. finų **-ntA*, **-ntO*). Būga juos pateikia kaip finų vardus.

Vanagas siūlo ir kitą variantą. Pasak jo, *Tarañdė* gali būti siejama su asmenvardžiu *Taranda*, baltarusių *Taranda* (žr. Vanago naudotą asmenvardžių šaltinį Biryła 1969: 409). Tačiau jis nenurodo tokių apeliatyvų kaip *tarañdžius*, *tarañdė* ‘plepys’, *taránda* ‘kvailys’ (LKŽe). Mikolajus V. Biryła taip pat nurodo rusų Jaroslavlio tarmės žodį *taranta* ‘kalbus žmogus’ (dėl pastarojo apeliatyvo žr. Mel’ničenko 1961). Visi šie žodžiai gali būti onomatopėjiniai, nes lietuvių kalboje yra nemažai žodžių su onomatopėjine forma *tara-*, reiškiančių, pavyzdžiui, kalbimą, beldimą, svirduliavimą (LKŽe). *Tarañdė* yra ne tik upės, bet ir kaimo, pro kurį teka upė, vardas. Gali būti, kad kaimui vardą pirmiausia suteikė žmonės, vadinti *Taranda*, o tik po to šis žodis buvo pradėtas vartoti kaip upės vardas. Vardas *Tarañdė* kirčiuojamas antrajame skiemenyje, ir šis argumentas liudija prieš finougrišką kilmę. Priesagos *-ntA* paplitimas apsiriboja Baltijos finų ir Permės kalbomis (Hakulinen 1979: 200), tačiau priesaga *-and-* taip pat nėra svetima baltų kalboms (Būga III 847). Argumentai už Tarandės vardo baltišką kilmę yra pakankamai stiprūs. Be to, upė teka daug toliau nuo žinomų istorinių finougrų gyvenamojo arealo. Taigi baltiška kilmė yra kur kas įtikinamesnė.

3.31. *Tėrvetė*, latviškai *Tērvete* (upė)

Tėrvetė (latvių *Tērvete*) yra Latvijoje, bet nedidelė jos atkarpa teka Lietuvos ir Latvijos pasieniu. Vanagas (1981: 344) etimologiniame žodyne upėvardį lygina su latvišku miško vardu *Tarvastes mežs*. Pasak jo, šis yra finų kilmės, ir lyginamas su estiškais vardais *Tarwest*, *Tarvest*, *Tervest* ir *Tarvastu kihelkond*. Jis daro prielaidą, kad tokį patį požymį turi ir karelių vardai *Terva-lambi* ir *Terva-järvi*.

Pastarieji du vardai tikriausiai sudaryti iš apeliatyvo *terva* ‘derva’, kuris finų kalbose gali būti baltiškas skolinys (Kalima 1936: 168). *Terva* taip pat gali būti skandinaviškos kilmės, tačiau bet kuriuo atveju tai vėlyvesnis skolinys finų kalbose (t. y. pasiskolintas vėliau nei 2000 m. pr. Kr.). Vanagas remiasi Laurio Ketuneno nuomone, kad *terv-* yra kilusi iš žodžio *tarvas* ‘tauras’ (Kettunen 1955: 223). Vanago tikriausiai apsirikta teikiant šią nuorodą, nes Ketunenai analizavo tik vardus su *tarv-*.

Žodis *tarvas* finų kalbose laikomas baltišku skoliniu (< baltų **tauras* (Kalima 1936: 166)), o forma *tarvas* yra metatezės rezultatas. *Tarvas* buvo produktyvus būdvardis vietovardžiuose, bent jau Suomijoje (pavyzdžiui, *Tarvas-joki*, *Tarvas-järvi*).

Térvetē buvo siejama su vėlyvais skoliniais finų kalbose, todėl šis upės vardas negali būti vertinamas kaip akmens amžiaus laikų finougrų substrato vandenvardis.

Nėra pagrindo neigti baltišką vardo *Térvetē* kilmę. Būga (III 847) nurodo, kad tai gali būti priesaginis darinys *Terv-et-é* ir lygina jį su latvių vietovardžiu *Tervende*, kuris yra kuršiškos kilmės.

3.32. *Tilkà* (upė)

Vanagas (1981: 345): *Tilkà* ~ latvių kaimų vardai *Tilk(u)sāti*, *Tilkainis*, *Tilkas* < lyvių *tilk*, suomių *tilkka* ‘lašas’ (Būga III 618). Vanagas taip pat palyginimui pateikia karelių ežero vardą *Tilkus*.

Finų **tilkka* yra garsažodinės kilmės žodis (SES s. v. *tilkka*), iš kurio yra kilę ir veiksmažodžiai, pavyzdžiui, estų *tilkuda* ‘varvėti, lašėti’. Tačiau **tilkka* yra vėlesnės kilmės žodis, kadangi ankstyvojoje finų prokalbėje negali būti ilgojo priebalsio (šiuo atveju *kk*) po ilgo skiemens (Junttila 2015a: 195). Be to, jame neįvyko **ti-* > *si-* pakitimas. Todėl istorinės fonetikos požiūriu šis upėvardis negali būti vertinamas kaip akmens amžiaus finougrų substratas.

Tuo tarpu karelių ežero vardas *Tilkus* sudarytas ne iš *tilkka* ‘lašas’, o iš *tilkku* ‘žemės ruožas’ (plg. *salmi* ‘sąsiauris’ > *salmes*) (straipsnio autoriaus asmeniškai pokalbis su Denisu Kuzminu). Dėl anksčiau straipsnyje minėtų priežasčių palyginimas su *tilkku* taip pat netinkamas.

Vanagas (1981: 345) galiausiai teigia, kad „bene įtikinamiau būtų sieti su lietuvių *tilkti* ‘tilti, rimti’.“

3.33. *Ugra* (upė)

Ugra prasideda Latvijoje ir Lietuvoje įteka į Kriauną. Latvijoje taip pat vartojamas vardas *Ugra*, tačiau Lietuvoje labiau paplitęs vardas *Kriaunėnų upėlė*, jos intako vardas *Kriaunėlė*. Minėti upėvardžiai yra vardo *Kriaunà* vediniai.

Pasak Vanago (1981: 352), *Ugra* gali būti finougrų kilmės. Jis lygina upėvardį su upės *Ugra* vardu Rusijoje. Šios upės vieta nenustatyta, tačiau Vanagas ją mini kaip finougrišką. Viename iš šaltinių upės vardas *Ugra* neminimas, tačiau minimi kiti vardai su *-gr-* (plačiau žr. Serebrennikov 1970: 58).

Smolensko ir Kalugos srityse teka upė, vadinama *Ugra*. Pasak Makso Fasmerio, *Ugra* yra baltiškos kilmės (Vasmer 1987: 147). Mokslininkas ją tapatina su latvių *Uogre*, lietuvių *Ungurupė*. Fasmerio palyginimai šiame straipsnyje nebus aptariami, nes jie tiesiogiai nesusiję su darbo tema. Tačiau atkreiptinas dėmesys į Fasmerio pastabą, kad *Ugra* negali būti siejama su rusėnų *ugry* ‘vengrai’, kadangi vietovėje, kurioje yra minima upė, niekada negyveno vengrai.

Visiškai įmanoma, kad tarp Latvijoje ir Lietuvoje randamų vardų *Ugra* ir Rusijoje tekančios upės vardo *Ugra* jokio ryšio nėra, ir jie yra homonimai. Ugros upės vardo kilmė lieka neaiški, todėl teigti, kad jis yra finougriškas, negalima.

3.34. *Ūrka*, *Ūrkis* (upė)

Vanagas (1975: 405; 1981: 355): *Ūrka* ~ estų *urg* ‘upelis’ > latvių *urga* (Zeps 1962: 199), iš kurios buvo sudaryti ir latviški vietovardžiai (Balode 2015: 64), tačiau tokie vardai randami tik buvusioje lyvių gyvenamojoje teritorijoje. *Ūrkis* yra vidurio Lietuvoje, t. y. toli nuo minėtos teritorijos.

3.35. *Uvėda* (upė)

Žodyne Vanagas (1981: 256) teigia, kad *Uvėda* „greičiausiai sietina su *Aujėdà* up.“ Jis taip pat lygina upėvardį ir su estų *Ueda*, *Uueda* (Vanagas 1975: 405). Tačiau *Uueda* – fonetiškai redukuota asmenvardžio *Uuetoa* forma, kuri yra sudurtinis žodis *uue* ‘naujo’ + *toa* ‘kambario’. Šį Vanago palyginimą su estišku vietovardžiu komentavo Enn’as Ernits’as ir atmetė tokią galimybę, kad lietuvių *Uvėda* gali turėti ką nors bendra su estų *Uueda* (Ernits 1979: 132). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad antras dėmuo estų vietovardyje / asmenvardyje *Uuetoa toa* yra apeliatyvo *tuba* ‘kambarys’ kilmininko linksnio forma, o pats apeliatyvas yra

germanų kilmės (SES s. v. *tupa*), todėl negalima kalbėti apie akmens amžiaus laikų substratą. Baltiška kilmė atrodo įtikinamesnė.

3.36. *Výgala* (upė)

Vanagas (1975: 405): lietuvių *Výgala* ~ estų *Vigala*. Nors šie vandenvardžiai skamba labai panašiai, jie yra sudaryti skirtingais būdais. Estų *Vigala* sudaro ma su formantu *-la*, reiškiančiu vietą. Žodis *vigā* ‘ilga drėgna įduba tarp dviejų kalvų, pailgas pelkėtas slėnis’ yra lyvių kalboje, šis žodis tikriausiai turėjo atitikmenį ir estų kalboje (EKNRe s. v. *Vigala*). Lietuvių *Vygala* galėjo būti sudaryta iš produktyvaus lietuvių kalbos formanto *-gala* (plg. *Ariógala*, *Baisógala*, *Gimbógala* ir kt.). Tačiau *Vy-* formanto kilmė lieka neaiški. Galbūt tai yra elipsė iš *Vijogala*.

3.37. *Viřčiuvis*, *Viřčiuvē*, latviškai *Vircava* (upė)

Vanagas (1981: 387) teigia, kad *Viřčiuvis* yra lituanizuota latvių ar žiemgalių forma (priesaga *-av-* vietovardžiuose dažnai kinta į *-uv-*) (Vanagas 1970: 238; 1981: 387). Vanagas etimologiniame žodyne rašo: „latvių kalbos lytyje *virca-* yra prieš užpakalinės eilės balsį *a*, tai *c* negali būti, sakysim, iš [minkštojo] *k*. Vadinasi, etimologizuojamoji šaknis turėtų būti *vir-*.“ Su šiuo teiginiu sutikti negalima, kadangi latvių kalboje *c* prieš užpakalinės eilės balsį gali būti kilęs iš minkštojo *k* (pavyzdžiui, *kiauras* ~ *caurs*).

Toliau Vanagas siūlo finougrišką kilmę remdamasis tuo metu nepublikuotu 1977 metų Šliavo rankraščiu (išleistas po Šliavo mirties 1996 metais jo straipsnių rinkinyje (žr. Šliavas 1996: 50) – *aut. past.*). Vanagas lygina *Viřčiuvio* vardą su estiškais vietovardžiais *Virtsa küla*, *Virts-järv*, *Virtsu vald*, kurie yra siejami su estišku apeliatyvu *virt*s ‘klanas, srutų duobė’ (Kettunen 1955: 238). Taip pat latvių kalboje yra žodis *virca* ‘srutos’, laikomas finų skoliniu (Zeps 1962: 206–207). Iš pirmo žvilgsnio *Viřčiuvio* vardas gali turėti ką nors bendra su finų kalbomis, tačiau tai gali būti ne substrato kilmės vietovardis, o *netiesioginis finizmas*, t. y. vietovardis, sudarytas iš finų skolinio (Balode 2015). Semantiniu požiūriu šis upėvardis taip pat nekelia abejonių, kadangi tiek baltų, tiek finų areale galima rasti semantiškai panašių upėvardžių: *Mýžupis*, *Šikupis* bei suomių *Paskajoki* (*paska* ‘šūdas’, *joki* ‘upė’).

Tačiau reikia atsižvelgti į tą faktą, kad *Viřčiuvis* yra vienas iš lygiagrečių Lielupės intakų, kurie turi lietuvišką ir latvišką vardą, pavyzdžiui, lietuvių *Švėtė* ~ latvių *Svete*, lietuvių *Šešėvė* ~ latvių *Seseve*, lietuvių *Vegerė* ~ latvių

Vedzere, lietuvių *Ųslikis* ~ latvių *Īslīcis*. Pasak Būgos (III 581), lietuviai į šį kraštą atsikėlė dar tuomet, kai žiemgalių kalbos fonetika nesiskyrė nuo lietuvių. Jei lietuviai būtų atsikėlę po fonologinių pakitimų žiemgalių kalboje, tų upių vardų lietuviški variantai būtų ***Svėtė*, ***Vedžerė* / ***Vedzerė*, ***Ysličis* / ***Yslicis*. Būgos lyginamų upėvardžių latviškų ir lietuviškų variantų fonetiniai atitikmenys yra reguliarūs, ko negalima pasakyti apie *Viřčiuvis* ~ *Virčava*, nes lietuviškas vardo variantas vis dėlto turėtų būti, pavyzdžiui, ***Virkiava*. Gali būti, kad lietuvių kalboje vandenvardis prigijo pasiskolinta iš latvių forma, plg. Žiemgaloje teka upė *Čeriaūkštė*, kurios latviška forma yra *Ceraukste*, o rekonstruota baltiška forma – **Keraukšte* / **Keraukste*, todėl lietuviškai turėtų būti ***Keriaukštė*, tačiau prigijo latviška forma.

Taigi gali būti, kad upėvardis baltiškas, o tiksliau – žiemgališkas, ko įrodymas atitinkamai yra vandenvardžio forma *Viřči-uvė* su tipišku žiemgališku formantu (Būga III 748). Be to, Šliavas (1970: 271) ankstesnėje savo publikacijoje *Viřčiuvi* priskyrė žiemgališkiems vardams ir pateikė latvišką jo formos variantą *Vircuve*. Todėl šį upėvardį būtų tikslinga laikyti baltišku ir išaiškinti jo šaknies kilmę.

3.38. *Vokša* (upė), *Vokščelis* (ežeras)

Vokša teka dabartine Baltarusijos teritorija netoli Lietuvos sienos, o *Vokščelis* – Vilniaus krašte. Pasak Vanago (1981: 391), šie vardai gali būti finougrų kilmės. Vanagas lygina juos su ežerų vardais: karelių *Vokša*, *Vokš-ezero*, *Vokš-ozero* ir suomių apeliatyvu *vuoksi* ‘potvynis, srovė, srautas’, kuris yra apeliatyvo *vuo* ‘tėkmė, srovė, upelis’ vedinys.

Kareliškųjų vardų suomiškas atitikmuo yra *Vuoksjärvi* (Kuzmin 2014: 135).

Palyginimas su *vuoksi* netinkamas, kadangi tai vedinys iš *vuo* ‘tėkmė, srovė, upelis’. EVE duomenimis (s. v. *vuo*), finougrų prokalbėje *vuo* šaknies forma buvo **uwe*. Kitose dabartinėse finougrų kalbose šio žodžio formos yra, pavyzdžiui, Švedijos samių *uwe*, *uvwe* ‘srautas, tėkmė’, chantų *ow* ‘srovė’, *ow-* ‘tekėti’, rytų mansių *oy* (SES s. v. *vuo*).

Lyginimas su karelių vardais nėra prasmingas. Karelių vardai turi antrinį š (< s). Taip pat pažymėtina, kad lietuviškas o, kuris visada yra ilgas, išsirutuliojo iš ilgojo a. Nors kareliški ir lietuviški vardai skamba panašiai, jų pirminės formos buvo visiškai kitokios, todėl ir negali būti svarstoma apie akmens amžiaus laikų finougrų substratą.

Šmidas upėvardį *Vokša* lygina su upėvardžiu *Vokė* ir atkreipia dėmesį į tai, kad pirmasis galėjo būti pastarojo darinys (Schmid 1988: 173). Kaip pavyzdį jis pateikia *Gilis* ~ *Gilšė*. Galbūt tokiu pačiu būdu galėjo susidaryti vandenvardžiai *Vokša* ir *Vokščelis*.

4. REZULTATAI IR IŠVADOS

Tyrimo tikslas ištirti Vanago pristatomas Lietuvos vandenvardžių finougriškas etimologijas buvo įgyvendintas. Paaiškėjo, kad jos vargu ar gali būti finougriškos, kadangi Vanago ir kitų kalbininkų teikiami palyginimai su finougriškais apeliatyvais ir tikriniais žodžiais pasirodė netinkami.

Pagrindinės priežastys, kodėl nagrinėjami vandenvardžiai negali būti finougriški, yra šios:

1) istorinė-fonologinė. Iš rekonstruotos finougriškos formos negali išsirutulioti dabartinė lietuviška forma. Tai dažniausia priežastis, dėl kurios palyginimai nėra tinkami;

2) semantinė. Vandenvardis lyginamas su apeliatyvu, kuris netinka vandenvardžio apibūdinimui arba iš tokio apeliatyvo nėra sudaromi vandenvardžiai finougrų kalbose;

3) chronologinė. Žodis finougrų kalbose atsirado vėliau negu finougrai tariai gyveno dabartinėje Lietuvos teritorijoje.

Prieš atsikeliant vienai tautai į tam tikrą teritoriją, kur gyveno kita tauta, pastarosios palikti substrato vietovardžiai būna tarpusavyje panašūs, juos galima skirstyti į tam tikrus tipus, pavyzdžiui, pagal darybą, semantiką ir kt. Straipsnyje nagrinėti vardai yra labai skirtingi ir tarpusavyje mažai tesusiję (išskyrus *Piladis* ir *Šiladis*).

Taip pat kai kuriems Vanago pateiktiems hidronimams galima argumentuotai priskirti baltišką ar slavišką kilmę.

Todėl galima teigti, kad Lietuvoje akmens amžiaus laikus siekiančių finougriškos kilmės vandenvardžių nėra ir ten finougrai, ko gero, iki baltai atsikėlė į šiuos plotus, negyveno.

Tačiau neatmestina tai, kad Lietuvoje gali būti finougriškos kilmės tikrinių žodžių, tik jų amžius siekia ne senuosius akmens, o naujuosius laikus. XV amžiaus viduryje į Lietuvos ir Latvijos pasienį iš Ingrijos (dabartinė Leningrado sritis, Rusija) kryžiuočių buvo atginti vodai (krieviniai), kurie galėjo daryti poveikį naujai apgyventos vietos vardynui⁴. Dėl nedidelio atstumo nuo Bauskės iki sienos su Lietuva ir sienos pasikeitimo krieviniai tikrai galėjo atsikelti į Lietuvos pusę. Tai paliudija, pavyzdžiui, pavardė *Krievinis* Pasvalyje.

⁴ Straipsnio autorius, Helsinkio Universiteto doktorantas, šiuo metu vykdo krievinių tikrinių žodžių tyrimus Latvijoje ir kelia sau tikslą ieškoti jų taip pat ir Lietuvos pusėje.

ŠALTINIAI

EESe – *Eesti Etimoloogiasõnaraamat*, eds. I. Metsmägi, S. Meeli, S.-E. Soosaar, Tallinn: Eesti keele sihtasutus 2012. Prieiga internete: <https://www.eki.ee/dict/ety/>.

EKNRe – *Eesti kohanimeraad*, Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2016. Prieiga internete: <https://www.eki.ee/dict/knr/>.

EVE – *Suomen vanhimman sanaston etymologinen verkkosanakirja*. Prieiga internete: <https://sanat.csc.fi/wiki/EVE-etusivu>.

KNAB – *Eesti Keele Instituudi kohanimeandmebaas*. Prieiga internete: <https://www.eki.ee/knab/knab.htm>.

KS – *Kielitoimiston sanakirja*. Prieiga internete: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>.

LGIA VD – *Latvijas Ģeotelpiskās Informācija Aģentūra – Vietvārdu Databāze*. Prieiga internete: https://vietvardi.lgia.gov.lv/vv/to_www.sakt.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas 1–20 (1941–2002)*, red. kolegija G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, vyr. red. G. Naktinienė, e. variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008 (atnaujinta versija, 2018). Prieiga internete: <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/>.

SES – *Suomen etymologinen sanakirja*. Prieiga internete: <https://kaino.kotus.fi/ses/>.

SIUE – *Studies in Uralic Etymology*. Prieiga internete: <https://siue.hcommons.org/2023/12/04/some-etymological-notes-on-words-for-invertebrates/>.

UEW – *Uralisches Etymologisches Wörterbuch*. Prieiga internete: <http://www.uralonet.nytud.hu/search.cgi?resetform=1&collapse=1>.

LITERATŪRA

Aikio Ante 2007: The Study of Saami Substrate in Finland. – *Onomastica Uralica* 4, 159–197.

Aikio Ante 2014: Studies in Uralic Etymology II: Finnic etymologies. – *Linguistica Uralica* L 1/2014, 1–19.

Aikio Ante 2014a: Studies in Uralic Etymology III: Mari etymologies. – *Linguistica Uralica* L 2/2014, 81–93.

Ariste Paul 1971: Die ältesten Substrate in den ostseefinnischen Sprachen. – *Советское финно-угроведение* [Sovetskoe finno-ugrovedenie] 7, Таллинн: Академия Наук Эстонской ССР [Tallinn: Akademiija Nauk Ëstonskoj SSR], 251–258.

Balode Laimute 2015: Criteria for Identifying Possible Finnicisms in Latvian Toponymy. – *Contacts between the Baltic and Finnic languages*, ed. S. Junttila, Ser. *Uralica Helsingiensia*, 7, Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 49–70.

Bednarczuk Leszek 1976: Zapożyczenia ugrofińskie w językach bałto-słowiańskich. – *Acta Baltico-Slavica* 9, 39–64.

Biryła Mikalaj V. 1969: Бірыла, Мікалай В. *Беларуская антрапанімія* [Belaruskaja antrapanimija] 2: *Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі* [Prozviščy, utvoranyja ad apeliatyўnaj leksiki], Мінск: Навука і Тэхніка [Minsk: Navuka i Tèchnika].

Breidaks Antons 1973: Прибалтийско-финские названия рек в Латгалии [Pribaltijsko-finskie nazvanija rek v Latgalii]. – *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 2(307), Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 97–102.

Būga I – Būga Kazimieras. *Rinktiniai raštai* 1, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958.

Būga III – Būga Kazimieras. *Rinktiniai raštai* 3, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961.

Čašev Aleksandr 2010: Чашев, Александр. *Тайны земли холмогорской* [Tajny zemli cholmogorskoj], Архангельск: ОАО Издательско-полиграфическое предприятие «Правда Севера» [Archangel'sk: ОАО Izdatel'sko-poligrafičeskoe predpriятие „Pravda Severa“]. Prieiga internete: <http://www.emezk.ru/catalog/Secrets-Of-Language-Of-The-Earth-Holmogorsky/doc/630/>.

Endzelīns Jānis 1961: *Latvijas PSR vietvārdi* 1(2), Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.

Ernits Enn 1979: К выявлению субстрата в прибалтийско-финских языках [K vyjaveniju substrata v pribaltijsko-finskich jazykach]. – *Советское финно-угроведение* [Sovetskoe finno-ugrovedenie] 15, Таллинн: Академия Наук Эстонской ССР [Tallinn: Akadēmija Nauk Ēstonskoj SSR], 129–135.

Froelich Georg 1930: Flußnamen in Ostpreußen. Ein Beitrag zur Namenforschung und Siedlungsgeschichte des preußischen Ostens. – *Zeitschrift der Altertumsgesellschaft Insterburg* 19, 1–84.

Hakulinen Lauri 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*, Helsinki: Otava.

Junttila Santeri 2015: Proto-Finnic loanwords in the Baltic languages? An old hypothesis revisited. – *Contacts between the Baltic and Finnic languages*, ed. by S. Junttila, Ser. *Uralica Helsingiensia*, 7, Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 12–37.

Junttila Santeri 2015a: *Tiedon kumuloituminen ja trendit lainasanatutkimuksessa. Kantasuomen balttilaislainojen tutkimushistoria*, Helsinki: Helsingin yliopisto.

Junttila Santeri 2019: Lähtökielen sanansisäisten soinnittomien klusiilien edustus kantasuomen balttilaislainoissa: Osa II. Edustus kohdekielen pitkän tavuaineksen jäljessä. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 97, 35–73.

Kalima Jalo 1936: *Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kallio Petri 2015: The Stratigraphy of the Germanic Loanwords in Finnic. – *Early Germanic Languages in Contact*, ed. J. O. Askedal, H. F. Nielsen, E. W. Hansen, A. Holsting, F. T. Stubjær, Ser. *NOWELE Supplement Series*, 27, Amsterdam: Philadelphia, PA, 23–38.

Kallio Petri 2016: Historical Phonology from Proto-Finnic to Proto-Livonian. – *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric linguistics* 7(1), Tartu: Tartu Ülikool, 39–65.

Kettunen Lauri 1960: *Suomen lähisukukielten luonteenomaiset piirteet*, sar. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia*, Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Kilian Lothar 1986: Zur Frage eines westfinnischen Substrats in Litauen aus der Sicht von Archeologie und Hydronymie. Sprachliche Beziehungen zwischen Balten und Westfinnen. – *Zeitschrift für Ostforschung. Länder und Völker im östlichen Mitteleuropa* 35, Marburg: Herder-Institut, 481–502.

Kiparsky Valentin 1939: *Die Kurenfrage*, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.

Kuzmin Denis 2014: *Vienan Karjalan asutushistorian nimistön valossa*, Helsinki: Helsingin yliopisto.

Laikas 7 – Kapleris Ignas, Meištas Antanas, Mickevičius Karolis, Šalna Rytas, Tamkutonytė-Mikailienė Živilė. *Laikas 7: istorijos vadovėlis* 7 kl., d. 1, Vilnius: Briedis, 2004.

Lang Valter 2016: Early Baltic-Finnic Contacts as Evidenced by Archaeological and Linguistic Data. – *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric linguistics* 7(1), 11–38.

Laumane Benita 1973: *Zivju nosaukumi latviešu valodā*, Rīga: Zinātne.

Lehtinen Tapani 2007: *Kielen vuosituhannet. Suomen kielen kehitys kantauralista varhaisuomeen*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Leyding Gustaw 1959: *Słownik nazw miejscowych okręgu Mazurskiego: Nazwy fizjograficzne (zlokalizowane)* 2, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Leikuma Lidiya 2003: *Latgališu volūda: intensīvā mācību kursa materiāli* 1, Sanktpēterburga: Sanktpēterburgas Valsts universitāte.

Liukkonen Kari 1999: *Baltisches im Finnischen*, Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft.

Liukkonen Kari 2003: Dėl kai kurių lietuvių ir suomių onomastikos klausimų. – *Tarptautinė Kazimiero Būgos konferencija: etimologija ir onomastika*, 2003 m. spalio 24 d., red. R. Buivydienė, B. Kabašinskaitė, Vilnius: Vilniaus universitetas, Baltistikos ir bendrosios kalbotyros katedra, 31.

LÄGLOS III – Kylstra Andries Dirk, Hahmo Sirkka-Liisa, Hofstra Tette, Nikkilä Osmo. *Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen 3 (P–Ä)*, Amsterdam, New York: Rodopi, 2012.

Maradudina T. V. 1965: Марадудина, Т. В. Рефлексы сингармонизма в севернорусской субстратной топонимике [Refleksy singarmonizma v severnorus-skoj substratnoj toponimike]. – *Вопросы топонимистики* [Voprosy toponomastiki], вып. 2 [vyp. 2], ред. А. К. Матвеев [red. A. K. Matveev], Свердловск: Уральский государственный университет им. А. М. Горького [Sverdlovsk: Ural'skij gosudars-tvennyj universitet im. A. M. Gor'kogo], 7–14.

Matveev Aleksandr K. 2001: Матвеев, Александр К. *Субстратная топонимия Русского севера* [Substratnaja toponimija Russkogo Severa] 1, Екатеринбург: Издательство Уральского университета [Ekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta].

Mela Marjo 2001: *Latvian virolaiset: historia, kieli ja kulttuuri*, ser. *Bibliotheca historica*, 69, Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura.

Mel'ničenko Grigorij G. 1961: Мельниченко, Григорий Г. *Краткий ярославский областной словарь* [Kratkij jaroslavskij oblastnoj slovar'] 1, ред. коллегия Г. Г. Мельниченко, А. И. Никеров, М. Л. Сурпин, отв. ред. А. И. Никеров [red. kollegija G. G. Mel'ničenko, A. I. Nikerov, M. L. Surpin, отв. red. A. I. Nikerov], Ярославль: ЯГПИ имени К. Д. Ушинского [Jaroslavl': JaGPI imeni K. D. Ušinskogo].

Noreikis Simonas 2018: *Suomalais-ugrilaiseksi esitetty Liettuan vesistöni-mistö*, University of Helsinki: magistro darbas. Prieiga internete: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201806132562>.

Nuutinen Olli 1989: Järvi – baltilainen laina. – *Virittäjä* 93, 497–503.

Pospelov Evgenij M. 1970: Пospelов, Евгений М. Метод географических терминов в анализе субстратной топонимии севера [Metod geografičeskich termi-nov v analize substratnoj toponimii Severa]. – *Местные географические термины. Вопросы географии* [Mestnye geografičeskije terminy. Voprosy geografii] 81, Москва: Мысль [Moskva: Mysl'], 96–105.

- Rimša Vytautas 1995: Pseudosuomugriški baltų vietovardžiai. – *Baltistica VII: Baltistica VII Starptautiskais baltistu kongress 1995. g. 13.–15. jūnijā: referātu tēzes*, Rīga: Latviešu valodas institūts, 97–98.
- Rudzīte, Marta 1968: Somugrišie hidronīmi Latvijas PSR tritorijā. – *Latviešu leksikas attīstība. Zinātniskie raksti* 86, Rīga: Zinātne, 175–198.
- Saarikivi Janne 2006: *Substrata Uralica. Studies on Finno-Ugrian Substrate in Northern Russian Dialects*, Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Saarnisto Matti 2003: Karjalan geologia. Karjalan luonnonmaiseman synty. – *Karjalan synty. Viipurin läänin historia* 1, ed. by M. Saarnisto, Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Karjalan Kirjapaino Oy/Karjala-lehti, 21–80.
- Sammallahti Pekka 1988: Historical phonology of the Uralic languages. – *The Uralic languages: Description, History and Foreign Influences*, ed. D. Sinor, Ser. *Handbuch der Orientalistik*, Sec. 8: *Handbook of Uralic and Central Asian Studies*, 1, Leiden: E. J. Brill, 478–554.
- Schmid Wolfgang P. 1988: Noch einmal zur Frage eines westfinnischen Substrats in Litauen. – *Zeitschrift für Ostforschung. Länder und Völker im östlichen Mitteleuropa* 37, Marburg: Herder-Institut, 161–174.
- Serebrennikov Boris A. 1970: Серебренников, Борис А. Почему трудно разрешить проблему происхождения верхних слоёв севернорусской гидронимии [Počemu trudno razrešit' problemu proischoždenija verchnich slojov severnorusskoj gidronimii]. – *Вопросы языкознания* [Voprosy jazykoznanija] 1, 44–59.
- Šliavas Juozas 1970: Substratas Žeimelio apylinkės vardyne ir tarmėje. – *Kraštotyra*, red. B. Vaitkevičius, 263–270.
- Šliavas Juozas 1996: *Žiemgalių pėdsakais*, Vilnius: „Žiemgalos“ draugija.
- Thomsen Vilhelm 1890: *Berøringer mellem de finske og de baltiske (litauisk-lettiske) sprog: en sproghistorisk undersøgelse*, København: Blanco Lunos.
- TLE IV – *Tarybų Lietuvos Enciklopedija* 4 (Simno–Žvorūnė), Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988.
- Топоров Владимир Н. 1977: Топоров, Владимир Н. К фракийско балтийским языковым параллелям [К фракийско балтийским языковым параллелиям]. – *Балканский лингвистический сборник* [Balkanskij lingvističeskij sbornik], отв. ред. Т. В. Цивьян [otv. red. T. V. Civ'jan], Москва: Наука [Moskva: Nauka], 59–116.
- Vanagas Aleksandras 1970: *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius: Mintis.

- Vanagas Aleksandras 1975: К проблеме финно-угорского субстрата в литовской топонимии [K probleme finno-ugorskogo substrata v litovskoj toponimike]. – *Congressus Tertius Internationalis Fenno-Ugristarum. Tallinnae habitus 17.–23. VIII. 1970. Pars I. Acta Linguistica*, Tallinn: Valgus, 404–405.
- Vanagas Aleksandras 1981: *Lietuvių hidronimų etimologins žodynas*, Vilnius: Mokslas.
- Vanagas Aleksandras 1988: *Lietuvių vandenvardžiai*, ser. *Kalba ir žmonės*, Vilnius: Mokslas.
- Vasmer Max 1934: *Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas. 2. Die ehemalige Ausbreitung der Westfinnen in den heutigen slavischen Ländern*, Berlin: Akademie der Wissenschaften.
- Vasmer Max 1987: Фасмер, Макс. *Этимологический словарь русского языка 4 (Т–Яцур)* [Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka 4 (T–Jaščur)], перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева, ред. М. А. Оборина [perevod s nemeckogo i dopolnenija O. N. Trubačeva, red. M. A. Oborina], Москва: Прогресс [Moskva: Progress].
- Wiedemann Ferdinand J. 1869: *Ehstnisch-deutsches Wörterbuch*, St. Petersburg.
- Zeps Valdis J. 1962: *Latvian and Finnic Linguistic Convergences*, Bloomington: Indiana University; The Hague: Mouton and Co.
- Zinkevičius Zigmas 2005: *Lietuvių tautos kilmė*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Lithuanian Hydronyms of Allegedly Finno-Ugric Origin

SUMMARY

This article is based on the author's Master Thesis written in Finnish and submitted at the University of Helsinki in 2018. The topic is “Lithuanian hydronyms supposed to be Finno-Ugric” and the aim was a critical analysis of such hydronyms, and the result was that in Lithuania there are no Finno-Ugric hydronyms. This topic is important to Lithuanian onomastics. However, in Lithuania, there are not many people with knowledge of Finnish. Thus, this article makes it possible for Lithuanian readers to see the results of the Master Thesis by the author.

In Lithuania, it is still believed that before the arrival of the Balts to the nowadays territory of Lithuania there lived Finno-Ugrians and they must have left their traces in the toponyms. The supposed time of this event is 2000 BC. Thus, Aleksandras Vanagas proposed

Finno-Ugric etymologies for various Lithuanian hydronyms which in his opinion sound similar to modern Finnic appellatives and proper names. If the investigated hydronyms are a result of 4000 years old language contacts, then the Baltic and Finnic languages of those times sounded different. Thus, the historical-phonological method will be applied in this work as well as semantical and onomastic methods comparing Baltic and Finnic toponyms. Such methods were applied by Aikio in investigating supposed Samic toponyms in Finland where there was a trend to propose Samic etymology for toponyms with unclear etymology sometimes even without comparing them to a Samic appellative or a proper name. He paid attention to the fact that proto-Samic was phonologically different than modern Samic languages and he invited to reconstruct proto-Samic forms first and only then compare them to Finnish toponyms. A reconstructed form may indicate that Samic etymology is wrong. This method is suitable also in the case of supposed Finno-Ugric hydronyms in Lithuania.

In the Master Thesis and this article, there were revised over 40 Lithuanian hydronyms for which Vanagas suggested Finno-Ugric etymologies. All the etymologies by Vanagas were rejected for the following reasons:

Historical-phonological. The reconstructed forms of the compared hydronyms to Finno-Ugric appellatives and proper names are so different that the development from one form to another would be possible.

Semantical. A Lithuanian hydronym is compared to an appellative which is not used in the formation of Finno-Ugric toponyms.

Chronological. A Finno-Ugric appellative, which a Lithuanian hydronym is compared to, is a borrowing from other languages (later than the Stone Age).

In addition, all the hydronyms presented by Vanagas are very different and it is impossible to classify them in any way (by construction, semantics etc.).

In conclusion, in Lithuania, there are no Finno-Ugric hydronyms of the Stone Age.

Nevertheless, the presence of Finnic proper names is possible on the Lithuanian-Latvian borderland, brought by Kreevins (Votic) who lived in Bauska region from the 15th century. Bauska is situated not far away from the border, which during the centuries was not very precise and there were small changes in it. It means that Kreevin could have transferred their proper names to the territories of present-day Lithuania. Thus, further research should be concentrated on seeking Kreevin names in Northern Lithuania.

Įteikta 2024 m. gegužės 2 d.

SIMONAS NOREIKIS

Helsinki universiteto

*Suomių kalbos, finų-ugrų ir skandinavų kalbų ir literatūrų institutas
PL25 (Unioninkatu 40)*

00014 University of Helsinki

simonas.noreikis@helsinki.fi